

การหันเข้าไปหาความคิดทางการเมืองแบบอนุรักษ์นิยมของปัญญาชนฝ่ายค้านไทยภายหลังการตกต่ำของ พคท. ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2524 – 2534

ธิดานต์ ศรีนาวา

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทความชิ้นนี้ต้องการเสนอว่า ในช่วงไม่กี่ปีภายหลังกฎนี้ 14 ตุลาคม 2516 กระแสความคิดถึงเมืองขึ้น-กึ่งศักดินาของ พคท. ได้ก้าวขึ้นมามีชัยชนะเหนือกระแสความคิดฝ่ายค้านชนิดอื่นๆ ซึ่งส่งผลให้กระแสการวิพากษ์ต่อต้านมุ่งปฏิวัติล้มโค่มทั้งศักดินาและทุนนิยมไปพร้อมกันกลายเป็นกระแสความคิดหลักในหมู่ปัญญาชนฝ่ายค้านไทยด้วย ทว่าเมื่อกระแสความคิด พคท. ตกต่ำลงในช่วงปี 2524 กระแสความคิดที่ต่อต้านคัดค้านทั้งศักดินาและทุนนิยมไปพร้อมกันก็ตกต่ำลงไปตามด้วย สิ่งที่เหลืออยู่ในช่วงปลายทศวรรษ 2520 ก็คือกระแสความคิดฝ่ายค้านที่ต่อต้านเฉพาะทุนนิยมอย่างเดียว และยุติกระแสการต่อต้านศักดินาลงไปจนเกือบจะสิ้นเชิง กระแสความคิดที่ต่อต้านเฉพาะทุนนิยมนี้มีอยู่ร่วมกันทั้งในหมู่ปัญญาชนฝ่ายซ้ายและปัญญาชนฝ่ายอนุรักษ์นิยม และเมื่อกระแสความคิดฝ่ายซ้ายตกต่ำลงไปอีกรอบในช่วงปลายทศวรรษ 2520 กระแสคิดฝ่ายค้านไทยจึงเหลือเพียงกระแสคิดแนวอนุรักษ์นิยมครอบครองฐานะนำเท่านั้น กระแสคิดฝ่ายค้านไทยแนวอนุรักษ์นิยมนี้จะครองฐานะนำต่อมาเป็นเวลายาวนานตลอดทศวรรษ 2530-2540 จนกระทั่งเริ่มมีกระแสความคิดที่วิพากษ์วิจารณ์ศักดินาชนิดใหม่ๆ เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2540 – 2550 แต่ทว่าก็ยังเป็นกระแสรองอยู่ ดังนั้น จึงกล่าวในเบื้องต้นได้ว่า นับตั้งแต่หลังจากการพังทลายลงของ พคท. ในปี 2524 เป็นต้นมา กระแสความคิดฝ่ายค้านไทยก็ได้ค่อยๆ หันไปทางอนุรักษ์นิยมมากขึ้นเรื่อยๆ กระแสต่อต้านระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาที่แพร่หลายในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา ก็นับว่าเป็นผลสะท้อนอย่างหนึ่ง

1. อิทธิพลของ พคท. และกระแสสูงของการวิจารณ์เจ้าในช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516

กฎนี้ 14 ตุลาคม 2516¹ ไม่เพียงแต่เป็นการปฏิวัติทางการเมืองเท่านั้น หากแต่ยังเป็นการปฏิวัติทางภูมิปัญญาด้วย² โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่กระแสลัทธิมาร์กซ์และกระแสความคิดสังคมนิยมชนิดต่างๆ

¹ ตลอดเนื้อหาของเค้าโครงฯ ต่อจากนี้เมื่อพูดถึงกฎนี้ 14 ตุลาคม 2516 และกฎนี้ 6 ตุลาคม 2519 จะใช้คำว่า “กฎนี้ 14 ตุลา” และ “กฎนี้ 6 ตุลา” แทน

² ธงชัย วินิจจะกุล, “การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของอดีต: ประวัติศาสตร์ใหม่ในประเทศไทยหลัง 14 ตุลาคม,” ใน *สถานภาพไทยศึกษา: การสำรวจเชิงวิพากษ์, จิตตวิทย์ นาถสุมภา และคณะ, บรรณาธิการ, เชียงใหม่: ตรัสวิน, 2543, หน้า 4.* บทความชิ้นนี้แปลโดย กุลลดา เกษบุญชู ส่วนบทความในภาษาอังกฤษ ดูใน Thongchai Winichakul, “The

ซึ่งรวมทั้งกระแสความคิดลัทธิเหมาเจ๋อตุงของ พคท.³ ได้เติบโตขึ้นและแผ่ขยายเข้ามามีอิทธิพลในหมู่นักศึกษาและปัญญาชนอย่างกว้างขวางในช่วงไม่กี่ปีภายหลังการระเบิดขึ้นของกรณี 14 ตุลา จนในที่สุดก็ก้าวขึ้นมามีอิทธิพลมากกว่ากระแสความคิดทางการเมืองแบบอื่นๆ ขณะที่ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล มองว่าการเติบโตของอิทธิพล พคท. ในกลางทศวรรษ 2510 ถึงต้นทศวรรษ 2520 ได้ทำให้เกิดเอกภาพขึ้นในขบวนการนักศึกษาซึ่งเป็นส่วนสำคัญของปัญญาชนรุ่นนี้ แต่เอกภาพนี้มีลักษณะของการกีดกัน (marginalize) กระแสความคิดอย่างอื่น หรือลดทอนให้เป็นแนวร่วม มากกว่าจะเป็นเอกภาพที่เกิดจากการผสมผสานของกระแสต่างๆ ในปัญญาชนรุ่นนี้ คือเป็นชัยชนะของกระแส พคท. เหนือกระแสอื่น ๆ⁴ ทว่า เกษียร เตชะพีระ กลับมองต่างออกไปว่า กระแสความคิดซ้าย พคท. มีอิทธิพลอยู่มากจริง แต่ไม่ได้มีลักษณะกีดกัน ลดทอน หรือมีชัยชนะเหนือกระแสความคิดอื่น ๆ และไม่ได้มีความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์ในเชิงลบหรือเอาชนะอย่างเด็ดขาด หากแต่มีด้านหนุนเสริมและร่วมมือกัน แม้จะอยู่ในฐานะหลัก/รองก็ตาม ด้วย คือค่อยไปโน้มน้าวกันหรือใกล้เคียงกัน ช่วยให้ออมรับแนวคิดซ้ายสังคมนิยมมาร์กซิสต์ไปด้วยกันด้วย⁵ แต่ทั้งคู่ก็เห็นพ้องกันว่า “กระแสความคิดซ้าย พคท. มีอิทธิพลอยู่มากจริง”

ตัวอย่างรูปธรรมของการที่กระแสความคิดสังคมนิยมของ พคท. แผ่ขยายเข้าไปมีอิทธิพลเหนือขบวนการนักศึกษาและปัญญาชนฝ่ายค้านไทยในช่วงหลังกรณี 14 ตุลามีอยู่เป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นการให้ความสนใจอย่างมากต่อ “จีนคอมมิวนิสต์” ผ่านการจัด “นิทรรศการจีนแดง” ขององค์การนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในต้นปี 2517 การตีพิมพ์หนังสือในแนวสังคมนิยมออกจำหน่ายจำนวนมาก⁶ การตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ทั้งรายวัน รายสัปดาห์ และวารสารในเชิงก้าวหน้าออกมาเป็นจำนวนมาก เช่น ประชาชาติ, ประชาธิปไตย, เสียงใหม่, The Nation, อธิปไตย, มหาราชฎ, จตุรัส, เอเชียวิเคราะห์ข่าว, สังคมศาสตร์ปริทัศน์, ปุณชน และ อักษรศาสตร์วิจารณ์ การที่หนังสือแนวสังคมนิยมยังคงถูกตีพิมพ์

Changing Landscape of the Past: New Histories in Thailand since 1973,” *Journal of Southeast Asian Studies* 26 (1996).

³ ต่อไปนี้จะใช้คำว่า “พคท.” แทน “พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย”

⁴ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, “ชัยชนะของปัญญาชน 14 ตุลา (ตอนที่ 2: การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่),” ใน *รัฐประหาร 19 กันยายน*, กองบรรณาธิการฟ้าเดียวกัน, กรุงเทพฯ: ฟ้าเดียวกัน, 2550, หน้า 400.

⁵ เกษียร เตชะพีระ, *วิจารณ์สมศักดิ์ เจียมฯ: มองต่างมุมซ้าย 14 - 6 ตุลา*, [ออนไลน์], 2555, แหล่งที่มา <http://www.facebook.com/photo.php?fbid=4610902633481&set=p.4610902633481&type=1> [11 กันยายน 2555] (facebook ส่วนตัวของ เกษียร เตชะพีระ)

⁶ เช่น *Communist Manifesto* ของคาร์ล มาร์กซ และเฟรเดอริก เองเงิลส์, *ลัทธิลัทธิเลนิน* ของ โพรซ บำรุงวาทิ, *ปรัชญาลัทธิมาร์กซิสต์* ของ กุหลาบ สายประดิษฐ์, *ปรัชญาชาวบ้าน* ของ ศักดิ์ สุริยะ และ *วิวัฒนาการของมาร์กซิสต์* ของ น.ช.ญานนุตร์ เป็นต้น

เผยแพร่อย่างต่อเนื่องและครอบคลุมส่วนใหญ่ของตลาดหนังสือในช่วงระหว่างปี 2518 - 2519⁷ การที่ แม้แต่สำนักพิมพ์ต่างๆ ไปที่ไม่ได้มีหัวก้าวนำก็ตีพิมพ์หนังสือซึ่งเสนอความรู้เกี่ยวกับจีนและแนวทางสังคมนิยม⁸ การที่เอกสารภายในของ พคท. หลายชิ้นถูกนำมาตีพิมพ์เผยแพร่อย่างเปิดเผย⁹ การที่มีการก่อตั้งพรรคการเมืองแนวสังคมนิยมที่ถูกกฎหมายขึ้น 3 พรรค ได้แก่ พรรคแนวร่วมสังคมนิยม พรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย และพรรคพลังใหม่ ไปจนถึงการที่พรรคประชาธิปไตยซึ่งเป็นมีหัวอนุรักษ์นิยมประกาศว่าจะใช้นโยบาย “สังคมนิยมอ่อนๆ”¹⁰

การหันไปรับเอาความคิดสังคมนิยมแบบ พคท. อย่างเต็มที่ของขบวนการนักศึกษาและปัญญาชนฝ่ายค้านไทยในช่วงหลังกรณี 14 ตุลา ยังปรากฏอยู่ในบันทึกส่วนตัวของนักศึกษาฝ่ายก้าวหน้าที่เคยเดิน

⁷ นักศึกษาหัวก้าวหน้ากลุ่มหนึ่งที่น่าโดย นิสิต จิโรโสภณ ได้ตั้งสำนักพิมพ์ชื่อ “ชมรมหนังสือแสงตะวัน” เพื่อพิมพ์หนังสือเผยแพร่อุดมการณ์สังคมนิยมโดยตรง หนังสือที่สำนักพิมพ์นี้ตีพิมพ์ ได้แก่ *สรรนิพนธ์ เหมมาเจอตง* ทั้ง 8 เล่ม *เหมมาเจอตง ผู้นำจีนใหม่* ของ เทอด ประชาธรรม, *ลัทธิคอมมิวนิสต์จอมปลอมของครุสชอฟ* ของ กองบรรณาธิการหุงฉี, *แถลงการณ์พรรคคอมมิวนิสต์* ของ มาร์กซ และ เองเกลส์, *ที่ปกร ศิลปินนักรบของประชาชน* ของ จิตร ภูมิศักดิ์, *ความเรียงว่าด้วยศาสนา* ของ จิตร ภูมิศักดิ์, *วิทยาศาสตร์สังคมของประชาชน* ของ อนันต์ ปันเอี่ยม และ *วิวัฒนาการแห่งสังคมสยาม* ของ สรรค์ รังสฤษฏี เป็นต้น (ดูรายละเอียดใน สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, *อาชญากรรมรัฐในวิกฤตการเปลี่ยนแปลง*, กรุงเทพฯ: คณะกรรมการรับข้อมูลและสืบพยานเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519, 2544, หน้า 63 – 166.)

⁸ เช่น *วิวัฒนาการความคิดสังคมนิยม* (2518) ของ ชาญ กรสนัยบุระ, *ลัทธิสังคมนิยมแบบเพื่อฝันและแบบวิทยาศาสตร์* (2518) ของ เฟรเดอริก เองเกลส์ แปลโดย อุทิศและโยธิน, *มาร์กซจงใจพิสูจน์อะไร อย่างไร* (2518) ของ สุภาศิริมานนท์, *เศรษฐศาสตร์เพื่อมวลชน* (2518) ของ วิภาช รักษาชาติ เป็นต้น ส่วนที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์พรรคคอมมิวนิสต์จีน และแนวคิดทฤษฎีก็เช่น *นักศึกษาจีน: แนวหน้าขบวนการปฏิวัติสังคม* (2518) พิมพ์โดยพรรคพลังธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, *คติพจน์เหมมาเจอตงว่าด้วยการสร้างพรรค* (2519) *ว่าด้วยประชาธิปไตยรวมศูนย์* (2519) *โฉมหน้าจีนใหม่* (2519) ตีพิมพ์โดยองค์การนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, *บนเส้นทางสังคมนิยมจีน* (2519) ของ ธีรยุทธ บุญมี นอกจากนี้ยังมีหนังสือเกี่ยวกับผู้นำเกาหลีเหนือ ได้แก่ *กิมอิลซอง* ของ คม ทิวากร, รวมถึงหนังสือเกี่ยวกับการต่อสู้ของประชาชนอินโดจีน เช่น *สงครามอินโดจีน* (2516) ของ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, *สงครามอินโดจีน ลาว เขมร เวียดนาม* (2517) ของ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *สงครามจระเข้* ของ โวเหิงย่นเกียบ แปลโดย ศาสวัต วิสุทธิ์วิภาช, *สรรนิพนธ์ไฮจิมีน* (2518) และ *วิเคราะห์การต่อสู้ของพรรคลาวต้อง* (2519) ของ ธีรยุทธ บุญมี เป็นต้น ส่วนหนังสือที่แพร่หลายอย่างมากอีกเล่มก็คือ *เช กุวารา นายแพทย์นักปฏิวัติผู้ยิ่งใหญ่* ของ ศรีอุบล ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 2516 และต่อมากลายเป็นหนังสือขายดีจนต้องตีพิมพ์ซ้ำหลายครั้ง (ดูรายละเอียดใน สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, *อาชญากรรมรัฐในวิกฤตการเปลี่ยนแปลง*, หน้า 63 – 166.)

⁹ เช่น *ชีวิตศึคนายาวชน*, *ลัทธิวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการทางสังคม* โดย อธิคม กรองเกรดเพชร, *ใครสร้างใครทำ*, *คติพจน์เหมมาเจอตง*, *หนทางการปฏิวัติไทย*, *หญิงผู้หญิงชนะ* และ *ใต้ธงปฏิวัติ* เป็นต้น แต่ที่สำคัญก็คือ *ไทยกึ่งเมืองขึ้น* ของ อรัญ พรหมขมภู (อุดม สีสุวรรณ) (ดูรายละเอียดใน สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, *อาชญากรรมรัฐในวิกฤตการเปลี่ยนแปลง*, หน้า 63 – 166.)

¹⁰ ดูรายละเอียดของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของนักศึกษาและปัญญาชนดังกล่าวได้ใน สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, *อาชญากรรมรัฐในวิกฤตการเปลี่ยนแปลง*, หน้า 63 – 166.

ทางผ่านช่วงเวลาเช่นนั้นมาด้วย ในบันทึกขนาดสั้นๆ ตีพิมพ์เป็นหนังสือในปี 2526 ชื่อ “รู้สึกแห่งยุคสมัย” ที่ เกษียร เตชะพีระ เขียนขึ้นหลังจากแยกตัวออกจาก พคท. และกลับเข้ามาเรียนต่อที่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ไม่นาน เขาเล่าว่า

ถ้าเช่นนั้นที่ว่า นักศึกษารวมศาสตร์ในช่วงปี 2516 – 2519 ซ้ายหรือแดงจริงไหม? ให้ผมตอบในฐานะอดีตนักศึกษาที่ทำกิจกรรมคนหนึ่งก็ต้องตอบว่าใช่ เพราะความรู้สึกแรกของพวกเขาในยุคนั้นโดยทั่วไปคือสังคมยังป่วยไข้ด้วยโรคนานาชนิด และสังคมควรต้องเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ประชาธิปไตยที่ชาวไทยได้มาเมื่อ 14 ตุลาคม 2516 นั้น เป็นเป้าหมายที่มีใช้เสร็จสมบูรณ์ในตัว จากเป้าหมายนี้เรามุ่งหวังจะให้มันเป็นวิถีทางนำมาซึ่งชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชาชน เสรีภาพหลัง 14 ตุลาคมเปิดหูเปิดตาเราไปสู่ความคิดใหม่ๆ มากมายที่เสนอตัวมาให้เราค้นคว้า ประยุกต์เลือกใช้เพื่อบรรลุเป้าหมายดังกล่าว และในบรรดากระแสคิดอันหลากหลายเหล่านั้น ความคิดสังคมนิยมก็เป็นกระแสหนึ่งที่เรารู้สึกว่าน่าสนใจใคร่รู้ หลังจากมันถูกปิดกั้นมานานนับ 10 ปี¹¹

ในบันทึกฉบับเดียวกัน เกษียร เตชะพีระ ยังยอมรับอย่างเปิดเผยอีกด้วยว่า สาเหตุหนึ่งที่ทำให้เขาและเพื่อนๆ ในขบวนการนักศึกษาในช่วงหลัง 14 ตุลาคมอ่านรับเอาความคิดสังคมนิยมอย่างง่ายดายก็เพราะการเผยแพร่ความคิดที่เป็นระบบแบบแผนมีขั้นตอนของ พคท. (ตามคำของเขา) “พร้อมกับการปฏิเสธอำนาจเก่าทางความรู้สึก ความคิดใหม่ก็ถูกอัดฉีดเข้ามาอย่างเป็นระบบ อุดมการณ์ของอีกฝ่ายหนึ่งถูกเผยแพร่อบรมกันในขบวนการนักศึกษาอย่างมีแบบแผน มีขั้นตอน มันค่อยๆ ซึมระบาดเข้ามาในความคิด มันกล่อมเกลายให้ยอมรับความรุนแรง อาวุธ สงครามในชนบท การปฏิวัติประชาชาติ ประชาธิปไตย เชิดชูขบวนการนอกกฎหมายและการต่อสู้อีกแบบหนึ่งอยู่ในใจ”¹² ไม่เพียงเท่านั้น ในบทความเรื่อง “วิกฤตอุดมการณ์สังคมนิยมในหมู่นักศึกษาปัญญาชนไทย” ที่เขียนขึ้นในอีกหนึ่งปีต่อมา เกษียร ก็ยังคงกล่าวในลักษณะเดียวกันว่า

ในช่วงประชาธิปไตยเบ่งบานระหว่าง 14 ตุลาคม 2516 – 6 ตุลาคม 2519 การเผยแพร่การศึกษาลัทธิมาร์กซ์ในสังคมไทยดำเนินไปอย่างแพร่หลายอย่างกว้างขวางอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน มีหนังสือในรูปแบบฟ็อกเก็ตบุ๊กทั้งที่เป็นหนังสือทฤษฎีโดยตรงและการประยุกต์ทฤษฎีมา

¹¹ เกษียร เตชะพีระ, “รู้สึกแห่งยุคสมัย,” ใน *มหาวิทยาลัยของฉัน*, ประจักษ์ ก้องกีรติ, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539), หน้า 46. อย่างไรก็ตาม ข้อเขียนชิ้นนี้ตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 2526 โปรดดู องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, *รู้สึกแห่งยุคสมัย หนังสือต้อนรับเพื่อนใหม่ประจำปี พ.ศ. 2526* (กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์, 2526).

¹² เกษียร เตชะพีระ, “รู้สึกแห่งยุคสมัย,” หน้า 48 – 49.

อธิบายปรากฏการณ์พิมพ์อักษมนับแสนๆ เล่ม เนื้อหาที่ตั้งแต่นั้นนามธรรมที่สุด เช่น อธิบายศัพท์ปรัชญาลัทธิมาร์กซ์ มาจนถึงรูปธรรมที่สุด เช่น ประยุกต์ใช้วิชาชีวิตกับการปลูกกล้วยปลูกผัก มีตั้งแต่เบาที่สุด เช่น “ชีวิตกับความใฝ่ฝัน” มาจนถึงรุนแรงที่สุด เช่น เรียกร้องตรงๆ ให้จับอาวุธโค่นล้มอำนาจรัฐใต้การนำของพรรค ลัทธิมาร์กซ์เริ่มเสนอตัวเข้าสู่สังคมไทยไม่เพียงแต่ในฐานะกระแสการเมืองบนดิน หากยังในฐานะกระแสปัญญาในแวดวงวิชาการด้วย¹³

ทว่าเมื่อกล่าวอย่างถึงที่สุดแล้ว อิทธิพลของความคิดลัทธิมาร์กซ์ที่มีฐานะครอบงำเป็นด้านหลักในหมู่นักศึกษาและปัญญาชนฝ่ายค้านไทยในช่วงนับตั้งแต่หลังกรณี 14 ตุลาเป็นต้นมานั้น มิใช่อะไรอื่น หากแต่หมายถึงการก้าวขึ้นมาครองฐานะนำทางภูมิปัญญาของทฤษฎี “กิ่งเมืองขึ้นกิ่งศักดินา” ของ พคท. ดังที่สมเกียรติ วันทะนะ ซึ่งเขียนบทความสั้นๆ ขึ้นในปี 2527 ชื่อ “ทศวรรษ 14 ตุลาฯ กับความเป็นอนิจจังของทฤษฎีกิ่งเมืองขึ้น-กิ่งศักดินา” ได้เสนอว่า หนังสือสำคัญ 3 เล่ม อันได้แก่ *ได้ลัทธิแก่ไทย* *วิจารณ์แห่งวิจารณ์* ของ อุทิศ ประสานสภา (หรือ นายผี, อัสนี พลจันทร์), *วิพากษ์ทฤษฎีจอมปลอม* ของ กระแสทวน และ พรสุวรรณ และ *ศึกษา 14 ตุลาฯ และวิพากษ์หลิวส้าวซีไทย* ของ ดร.ณใหม่ ที่ปรากฏตัวขึ้นพร้อมกันในปี 2518 นั้น คือสิ่งที่ “แสดงให้เห็นถึงการรุกรานบักหลักความเป็นจ้าวให้กับทฤษฎีกิ่งเมืองขึ้น-กิ่งศักดินา” นั้นเอง ไม่เพียงเท่านั้น สมเกียรติยังกล่าวด้วยว่า “เมื่อการต่อสู้ทางชนชั้นในสังคมไทยคลี่คลายไปอย่างรุนแรงแหลมคมยิ่งขึ้น จนถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ทฤษฎีกิ่งเมืองขึ้น-กิ่งศักดินาและชนบทล้อมเมือง จึงมีเหตุผลรองรับทางรูปธรรมอีกระลอกใหญ่ ช่วง 2519 – 2522 จึงเป็นยุคเฟื่องฟูสูงสุดของแนวคิดทฤษฎีดังกล่าว เป็นไปได้อย่างไรกันเล่า ที่สภาพดังกล่าวจะไม่ได้ผ่านช่วงการตั้งตัวมาก่อน”¹⁴

ต้นปี 2527 เกษียร เตชะพีระ ก็ออกมาอธิบายอย่างเปิดเผยเช่นกันว่า ในช่วงระหว่าง 14 ตุลาคม 2516 – 6 ตุลาคม 2519 แม้ว่าลัทธิมาร์กซ์ชนิดต่างๆ จะกลับมาแพร่หลายกว้างขวางอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน แต่กระแสความคิดลัทธิมาร์กซ์ที่มีฐานะครอบงำเป็นด้านหลักในหมู่นักศึกษาและปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยอย่างแท้จริง คือ ลัทธิस्ताลินกับลัทธิเหมาของ พคท. ดังที่เขากล่าวว่า

อย่างไรก็ตาม ในการประเมินความขาดแคลนของภูมิปัญญาลัทธิมาร์กซ์ในหมู่ฝ่ายซ้ายไทยในยุคนี้ ผู้เขียนจำต้องยกข้อสงวนไว้ 2 ประการ คือ 1. ไม่อาจกล่าวได้ว่ามีแต่ลัทธิเหมาล้วนๆ ที่เข้ามาในครรลองความรับรู้ของฝ่ายซ้ายไทย ความคิดอื่นๆ เช่น ความคิดของ เซ กูวาร่า และนักวิชาการมาร์กซิสต์ลาตินอเมริกาอย่าง อังเดร กุนเดอร์แฟรงค์ ก็ปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง แต่ก็

¹³ เกษียร เตชะพีระ, “วิกฤตอุดมการณ์สังคมนิยมในหมู่นักศึกษาและปัญญาชนไทย,” *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 (มกราคม – มีนาคม 2527), หน้า 78 – 79.

¹⁴ สมเกียรติ วันทะนะ, “ทศวรรษ 14 ตุลาฯ กับความเป็นอนิจจังของทฤษฎีกิ่งเมืองขึ้น-กิ่งศักดินา,” *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* ปีที่ 3 ฉบับที่ 3 (มกราคม – มีนาคม 2527), หน้า 61.

จำต้องกล่าวว่า ลัทธิस्ताลินกับลัทธิเหมาของ พคท. ครอบงำเป็นด้านหลัก และฝ่ายซ้ายไทยส่วนใหญ่ก็พุ่งความสนใจและเวลาค้นคว้าอันมีจำกัดจำเขี่ยในบรรยากาศการเมืองอันร้อนระอุรวมศูนย์ไว้ที่ลัทธิस्ताลินและลัทธิเหมาของ พคท. 2. บทความเชิงทฤษฎีจำนวนหลายบทของปรีดี พนมยงค์, หนังสือ “แคปิตลลิสม์”, “มาร์กซจงใจพิสูจน์อะไร, อย่างไร” ของ สุภา ศิริมานนท์, ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง ของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ “มาร์กซและสังคมนิยม” ของ สุรพงษ์ ชัยนาม ดูจะเป็นหนังสือน้อยเล่มที่แตกคอกความรับรู้อันจำกัดในยุคนั้นออกมา และจำต้องกันที่ทางเป็นพิเศษไว้ให้แก่หนังสือเหล่านี้ในประวัติศาสตร์ความคิดฝ่ายซ้ายไทยยุคดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ความแพร่หลายและอิทธิพลของหนังสือเหล่านี้หาบไม่ติด “คติพจน์และสรณิพนธ์เหมาเจ้าตุ้ง” แม้ว่าคุณภาพและความกว้างขวางทางภูมิปัญญาจะเหนือชั้นกว่าก็ตาม¹⁵

2. ลัทธิस्ताลินกับลัทธิเหมาของ พคท. กับการวิพากษ์ทั้งศักดินาและทุนนิยมพร้อมๆ กัน

การก้าวขึ้นมามีชัยชนะเหนือกระแสคิดอื่นๆ ในช่วงหลังกรณี 14 ตุลาของกระแสความคิดซ้าย พคท. หรือ กระแสทฤษฎีกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา ของ พคท. ส่งผลให้กระแสความคิดฝ่ายค้านที่ต่อต้านและมุ่งปฏิวัติโค่นล้มทั้งศักดินาและนายทุนไปพร้อมๆ กันได้ก้าวขึ้นมามีชัยชนะเหนือกระแสคิดอื่นๆ ด้วย เพราะในทางทฤษฎีแล้ว พคท. มองว่า ศัตรูตัวฉกาจของประชาชนคือ ศักดินาและนายทุน ดังจะเห็นว่า ในหนังสือที่ตีพิมพ์ในปี 2493 ชื่อ *ไทยกึ่งเมืองขึ้น* ของ อรัญญ์ พรหมชมพู หรือ อุดม สีสุวรรณ หนึ่งในสมาชิกกรมการเมืองของ พคท. ในช่วงทศวรรษ 2500-2520 ที่ต่อมาจะกลับมามีอิทธิพลในหมู่นักศึกษาและปัญญาชน ในช่วงหลังกรณี 14 ตุลานั้น ก็เสนอว่า นับตั้งแต่การทำสนธิสัญญาบาวริงกับอังกฤษใน พ.ศ. 2398 เป็นต้นมา สังคมไทยก็กลายเป็นสังคม “กึ่งเมืองขึ้น กึ่งศักดินา” ที่ด้านหนึ่ง การรุกรานของจักรวรรดิเจี้ยนเอา แผ่นดินไทยไปเป็นเมืองขึ้นของตน ความทุกข์ทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ทำให้ประเทศไทยต้องตกอยู่ในฐานะ “กึ่งเมืองขึ้นของจักรวรรดินิยม” ขณะที่อีกด้านหนึ่ง การรุกรานของจักรวรรดินิยมได้ทำให้รากฐานทางเศรษฐกิจของระบอบศักดินาไทยต้องสลายตัวลงสร้างเงื่อนไขและโอกาสให้แก่การผลิตแบบทุนนิยมในสังคมไทย ผลักดันให้สังคมไทยก้าวออกจากระบอบศักดินามาเป็น “กึ่งศักดินา”¹⁶

หลายปีต่อมา เมื่อ พคท. ออกแถลงการณ์ในวาระครบรอบ 30 ปีของการก่อตั้งพรรค ก่อนที่จะบอกว่าเป็นเป้าหมายของการปฏิวัติคือ “จักรวรรดินิยม ศักดินานิยม และทุนนิยมขุนนาง” ภาระหน้าที่ของการปฏิวัติคือ “โค่นการกดขี่ของจักรวรรดินิยม ศักดินานิยม และทุนนิยมขุนนาง”¹⁷ พวกเขาประกาศว่า

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 81.

¹⁶ อิกานต์ ศรีนารา. “จาก ‘กึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา’ ถึง ‘ทุนนิยม’: วิวาทะว่าด้วย ‘ลักษณะสังคมไทย’ ใน พคท.” ใน *ฟ้าเดียวกัน* ปีที่ 4 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม – ธันวาคม 2549) หน้า 165.

¹⁷ “แถลงการณ์ของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเนื่องในวันก่อตั้งพรรคครบรอบ 30 ปี” ใน *ฟ้าเดียวกัน* ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม – ธันวาคม 2547) หน้า 218 – 223.

เมื่อร้อยกว่าปีมานี้ การรุกรานของจักรวรรดินิยมได้ทำให้ประเทศไทยเปลี่ยนจากสังคมศักดินามาเป็นสังคมกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินาที่ละก้าวๆ...การกดขี่ของจักรวรรดินิยม ศักดินานิยม ทำให้ประชาชนอันกว้างใหญ่ไพศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวนาต้องยากจนล้มละลายและไม่มีสิทธิทางการเมืองแต่อย่างใด¹⁸

นอกจากนี้ การก้าวขึ้นมามีชัยชนะเหนือกระแสคิดอื่นๆ ของกระแสทฤษฎีกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินาของ พคท. ที่ส่งผลให้กระแสความคิดฝ่ายค้านที่ต่อต้านและมุ่งปฏิวัติโค่นล้มทั้งศักดินาและนายทุนไปพร้อมๆ กันได้ก้าวขึ้นมามีชัยชนะเหนือกระแสคิดอื่นๆ ในช่วงหลังกรณี 14 ตุลา ยังเกิดขึ้นจากการที่งานเขียนและความคิดของ จิตร ภูมิศักดิ์ กลับมามีอิทธิพลอย่างมากต่อนักศึกษาและปัญญาชนด้วยดังจะเห็นว่า ในบทความเรื่อง “พุทธปรัชญาแก้สภาพสังคมตรรกิเลส วัตถุนิยมไดอะเลคติกแก้สภาพสังคมที่ตัวสังคมเองและแก้ได้ด้วยการปฏิวัติ มิใช่ปฏิรูปตามแบบของลัทธิจารุทธ ปรัชญาวัตถุนิยมไดอะเลคติกกับปรัชญาของลัทธิจารุทธผิดกันอย่างฉกรรจ์ก็ตรงนี้” (ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือ มหาวิทยาลัย ฉบับ 23 ตุลาคม ปี 2696) จิตรได้เปิดฉากวิพากษ์ “จักรวรรดินิยม (ทุนนิยม-ผู้เขียน) และศักดินา” อย่างเปิดเผย และยิ่งมองเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีกในหนังสือ *โฉมหน้าศักดินาไทยในปัจจุบัน* (2500) และ *ศิลปะเพื่อชีวิตศิลปะเพื่อประชาชน* (เริ่มเขียนในปี 2498 ตีพิมพ์ในปี 2500)

ใน *โฉมหน้าศักดินาไทยในปัจจุบัน* จิตร ภูมิศักดิ์ ซึ่งแม้จะดูเหมือนว่าจิตรจริงใจจะทำการวิพากษ์เฉพาะ “ศักดินา” เท่านั้น แต่เมื่ออ่านหน้าแรกของหนังสือก็จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า แท้จริงแล้วจิตรให้ความสำคัญอย่างมากกับการวิพากษ์ต่อต้านทั้ง “จักรวรรดินิยมและศักดินา” ดังข้อความต่อไปนี้

ในกระแสคลื่นแห่งความเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ, การเมืองและวัฒนธรรมปัจจุบันนี้ สิ่งที่ประชาชนไทยได้ยินและกล่าวขวัญถึงจำเจ เป็นปัญหาประจำวันก็คือ *จักรวรรดินิยม* (ซึ่งรวมทั้งนายทุนนายหน้า และ นายทุนขุนนาง ผู้เป็นสมุนของมัน) และ *ศักดินา*. สถาบันของประชาชนทั่วไปจะเป็นหนังสือพิมพ์ก็ดี, การอภิปรายในที่สาธารณะเช่นท้องสนามหลวงของจังหวัดพระนคร และในบริเวณศาลากลางหรือตลาดของต่างจังหวัดก็ดี, และแม้ในความเคลื่อนไหวอื่นๆ ของประชาชน เป็นต้นว่าการเดินขบวนก็ดี สิ่งยี่งดังที่สุดก็คือ เสียงคัดค้านและประณามจักรวรรดินิยมและศักดินา

แน่นอนความเคลื่อนไหวอย่างกว้างของประชาชนไทยที่คัดค้านและประณามจักรวรรดินิยมและศักดินานี้ ย่อมเป็นนิมิตหมายอันดีที่แสดงให้เห็นว่าประชาชนไทยในปัจจุบันนี้ ได้ตื่นตัว

¹⁸ “แถลงการณ์ของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเนื่องในวันก่อตั้งพรรคครบรอบ 30 ปี” ใน *ฟ้าเดียวกัน* ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 (ตุลาคม – ธันวาคม 2547) หน้า 218.

ขึ้นแล้วโดยสมบูรณ์ เขาได้สามารถมองเห็นแล้วอย่างชัดเจนว่า ใครคือศัตรูที่ปล้นสะดมแล้วเนื้อเถื่อน
หนังพวกเขาและใครคือศัตรูที่สูบริดซิมลึกเข้าไปจนถึงแก่นกระดูกดำของเขาทั้งหมด ความชัดเจน
ในชีวิต...สอนให้ประชาชนไทยมองเห็นได้ว่า ต้นตอที่มาใหญ่ของมันก็คือ จักรวรรดินิยม (รวมทั้ง
สมุนคือนายทุนนายหน้าและนายทุนขุนนาง) และศักดินา

.....

ยิ่งกว่านั้น ประชาชนไทยยังมองเห็นอีกด้วยว่า การขูดรีดและกดขี่ประชาชนของจักรวรรดิ
นิยมและศักดินานั้น เป็นการขูดรีดร่วมกัน (Collective Exploitation) นั่นคือ ทั้งคู่ต่างมี
ผลประโยชน์ในการขูดรีดร่วมกัน...ดังนั้นเอง เสียงสะท้อนจึงดังก้องมาจากประชาชนไทยเสมอว่า
ศัตรูตัวสำคัญที่เขาจะต้องขจัดอย่างรีบด่วนที่สุดก็คือ จักรวรรดินิยมจากภายนอกและศักดินาจาก
ภายใน¹⁹

ควรกล่าวด้วยว่า ในปี 2517 แม้แต่ผู้นำนักศึกษาคนสำคัญแห่งยุคอย่าง เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ก็
กล่าวอย่างสอดคล้องกันว่า “สังคมไทยมีความขัดแย้ง นี่เป็นสิ่งที่ไม่มีใครปฏิเสธได้ ยิ่งไปกว่านั้นความ
ขัดแย้งในสังคมไทยยังมีความขัดแย้งหลายอย่าง...ประการแรก คือความขัดแย้งระหว่างระบบเผด็จการกับ
มวลชนชาวไทย...ประการต่อมา คือความขัดแย้งระหว่างนายทุนกับชนชั้นกรรมาชีพและคนยากจนทั่วไป...
ประการที่สาม คือความขัดแย้งระหว่างจักรวรรดินิยมกับประชาชาติไทย...ประการสุดท้าย ความขัดแย้ง
ระหว่างศักดินากับมวลชนชาวไทย”²⁰ และเมื่อ “อุทิศ ประสานสภา” หรือ อัศนี พลจันทร หนึ่งในผู้นำ
ระดับสูงของ พคท. เขียนและเผยแพร่ *ใต้ลัทธิแก้วไทย วิจารณ์แห่งวิจารณ์* หนังสือที่ตีพิมพ์ในปี 2518 และมี
อิทธิพลต่อนักศึกษาและปัญญาชนในช่วงหลังกรณี 14 ตุลา เขาก็กล่าวอย่างชัดเจนว่า “สิ่งที่ประชาชนใน
ประเทศไทยที่เป็นกึ่งเมืองขึ้น – กึ่งศักดินาจะพึงกระทำและจำต้องกระทำในปัจจุบันก็คือการปฏิวัติ”²¹ และ
“ปฏิเสธการปกครองของพวกเจ้าที่ดินใหญ่-นายทุนใหญ่ ที่รับใช้จักรวรรดินิยม, ที่กดขี่ขูดรีดประชาชน, ที่
สังหารประชาชนเหมือนผักปลา” อย่างรุนแรงด้วย²²

ในช่วงปี 2521 เมื่อ ชาญ กรัสนัยบุระ นักทฤษฎีคนสำคัญของ พคท. เขียน *ปัญหาประชาธิปไตย
และปัญหาแนวร่วม* เขาก็กล่าวเช่นกันว่า “แต่ปัจจุบัน ประชาชนทั่วไปมีความเข้าใจมากขึ้นทุกทีแล้วว่า

¹⁹ เคริก เจ. เรโนลด์ส (เขียน) อัณชลี สุสายัณห์ (แปล). *ความคิดแหวกแนวของไทย จิตร ภูมิศักดิ์ และโฉมหน้า
ของศักดินาไทยในปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรสาส์น, 2534, หน้า 85 – 87.

²⁰ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, *มนุษย์ธรรมกับการต่อสู้ทางชนชั้น*, กรุงเทพฯ: ชมรมหนังสือแสงจันทร์, 2517, หน้า
102-103.

²¹ อุทิศ ประสานสภา (นามแฝง), *ใต้ลัทธิแก้วไทย วิจารณ์แห่งวิจารณ์*, กรุงเทพฯ: ประกายไฟลามทุ่ง, 2518, หน้า
53.

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 7-8.

“ปัญหาอำนาจรัฐเป็นปัญหามูลฐานของการปฏิวัติ”. (เลนิน) จะเปลี่ยนแปลงประเทศไทยที่เป็นสังคมกึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา ให้เป็นประเทศไทยใหม่ที่มีเอกราช ประชาธิปไตยและเจริญรุ่งเรืองได้สำเร็จ ก็โดยใช้กำลังรุนแรงที่ปฏิวัติ ซึ่งก็คือ ทำสงครามประชาชน ไปโค่นล้มไกรฐธัมมहिมาทั้งชุดของชนชั้นเจ้าที่ดินใหญ่-นายทุนใหญ่ลง”²³ ขณะที่ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ อาจารย์ประจำคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อเขียนและเผยแพร่บทความเรื่อง “ปรัชญาและวิธีการวิเคราะห์ของเศรษฐศาสตร์การเมือง” ในปี 2524 เขาก็ยังคงเสนอว่า “เศรษฐศาสตร์การเมืองจะเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการวิเคราะห์ปัญหาของระบบเศรษฐกิจไทย ซึ่งมีลักษณะกึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา (ที่ระบบทุนนิยมกำลังขยายตัวในระยะเริ่มต้น)”²⁴

3. “ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา” ภายใต้กระแสการวิพากษ์ทั้งศักดินาและทุนนิยมไปพร้อมกัน

การก้าวขึ้นมามีชัยชนะเหนือกระแสคิดอื่นๆ ของกระแสความคิดซ้าย พคท. หรือ กระแสความคิด “กึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา” ของ พคท. ที่ต่อต้านและมุ่งปฏิวัติโค่นล้มทั้งศักดินาและนายทุน (“ชนชั้นเจ้าที่ดินใหญ่-นายทุนใหญ่”) ไปพร้อมๆ กันในช่วงหลังกรณี 14 ตุลา ส่งผลอย่างสำคัญต่อการวิเคราะห์การเมืองไทยของนักศึกษาและปัญญาชนฝ่ายค้านไทยในช่วงเวลาเดียวกันด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความคิดที่มีต่อ “ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา” นั่นคือ ในช่วงหลัง 14 ตุลา กระแสความคิด “ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา” ھاใช่เป็นกระแสความคิดทางการเมืองกระแสหลัก หากแต่ถูกเบียดขับให้มีฐานะเป็นเพียง “กระแสรอง” หรือ “แนวร่วม” ของกระแสความคิด “กึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา” เท่านั้น พคท. ไม่ปฏิเสธ “ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา” แต่ก็ได้ถือเอาเป็น “เป้าหมาย” ของการเคลื่อนไหวทางการเมือง สำหรับ พคท. ซึ่งไฝฝืนถึงการปฏิวัติไปสู่สังคมนิยมวินิสต์ ถือว่า “ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา” เป็นเพียง “เครื่องมือ” เท่านั้น ดังที่ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เสนอว่า “สมัยที่ปัญญาชน 14 ตุลาอยู่ภายใต้อิทธิพล พคท. มีการวิพากษ์ ‘ประชาธิปไตยรัฐสภา’ วิพากษ์นักการเมือง พรรคการเมือง” แต่ไม่ได้ไปไกลถึงขั้นปฏิเสธโดยสิ้นเชิงหรือ “สร้างอคติให้ต่อการเมืองแบบเลือกตั้ง” โดยตัวมันเอง “ในจารีตปัญญาชนฝ่ายซ้ายของไทย” ณ เวลานั้น “แม้จะมีการวิพากษ์การเลือกตั้งหรือระบอบรัฐสภา ลักษณะการวิพากษ์เป็นไปในลักษณะที่ว่า การเลือกตั้งและระบอบรัฐสภาที่เป็นอยู่ ไม่ใช่การเลือกตั้งที่แท้จริง (ประชาชนไม่มีสิทธิเต็มที่ในการสมัครเลือกตั้ง หรือรณรงค์ตามความเชื่อทางการเมืองของตนอย่างแท้จริง)”²⁵

²³ ชาญ กรัสนันยุระ, *ปัญหาประชาธิปไตยและปัญหาแนวร่วม*, ไม่ระบุสถานที่พิมพ์: แผนกเอกสารของคณะกรรมการประสานงานกำลังรักชาติรักประชาธิปไตย (กป.ชป.), 2521, หน้า 8 – 12.

²⁴ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, “ปรัชญาและวิธีการวิเคราะห์ของเศรษฐศาสตร์การเมือง” ใน กนกศักดิ์ แก้วเทพ และ สมเกียรติ วันทะนะ (บรรณาธิการ), *จากเศรษฐศาสตร์การเมืองถึงสังคมไทย*, กรุงเทพฯ: วลี, 2524, หน้า 2.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 402.

ในปี 2518 เมื่อ อัศนี พลจันทร ในนามปากกา “อุทิศ ประสานสภา” หนึ่งในผู้ปฏิบัติงานระดับสูงของ พคท. ได้ลี้ภัยจากไทย เพื่อตอบโต้งานเขียนหลายชิ้นของ “อำนาจ ยุทธวิวัฒน์” หรือ ผิน บัวอ่อน อดีตสมาชิกกรรมการเมืองของ พคท. ที่ตีพิมพ์ออกมาในช่วงหลังกรณี 14 ตุลา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทความเรื่อง “ปัญหาเฉพาะหน้าของการต่อสู้ทางรัฐสภา” อัศนี กล่าวว่

การต่อสู้ของประชาชนในขอบเขตทั่วประเทศหลังกรณี 14 ตุลาคมอันยิ่งใหญ่ได้ทำให้พลังปฏิกริยาเกิดความปั่นป่วน, แยกแยะและเสื่อมโทรมลงไปทุกที.

การเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญพระราช ไม่เป็นที่สนใจของประชาชน ทั่วประเทศมีผู้ใช้สิทธิออกเสียงลงคะแนนเพียงร้อยละสี่สิบเศษ, ในเมืองหลวงศูนย์กลางปฏิกริยาเองมีผู้ใช้สิทธิไม่ถึงร้อยละสี่สิบ.

เมื่อนักข่าวถามว่าประชาชนไม่ตื่นตัวหรือ, เจ้าหน้าที่ชั้นสูงของรัฐบาลขณะนั้นได้ตอบว่า “หามิได้, ประชาชนตื่นตัวมากทีเดียว”. ถูกแล้ว, เพราะประชาชนตื่นตัวมากขึ้นนี้เองทำให้หน่วยเลือกตั้งทุกแห่งเงียบเหงา “เหมือนป่าช้า”.

ประชาชนได้ปฏิเสธ “การเลือกตั้งจอมปลอม”, ปฏิเสธ “รัฐธรรมนูญพระราช”, ปฏิเสธ “รัฐสภาของพวกขูดรีด”, ไปแล้ว.

พวกเขา “ไม่ได้นอนหลับทับสิทธิ์” แต่พวกเขาใช้สิทธิของเขาอย่างเต็มที่, นั่นคือ “ปฏิเสธการปกครองของพวกเจ้าที่ดินใหญ่-นายทุนใหญ่” ที่รับใช้จักรพรรดินิยม, ที่กดขี่ขูดรีดประชาชน, ที่สังหารประชาชนเหมือนผักปลา เช่น ในกรณีบ้านนาทราย, บ้านนาหินกอง, เช่นในกรณีดังแดงที่พัทลุง...

.....

สิ่งทั้งปวงนี้มีขึ้นภายในระบอบการปกครองที่มีรัฐสภา, มีรัฐบาล, มีการเลือกตั้งและมีรัฐธรรมนูญ, มีขึ้นในขณะที่ “มีประชาธิปไตยแล้ว” ในขณะที่ “ประชาธิปไตยออกดอกบานสะพรั่งแล้ว” เชิญมา “รดน้ำพรวนดินกันก่อน”

เขาไม่ได้ “นอนหลับทับสิทธิ์” แห่งความเป็นคนของเขา, ตรงข้าม เขาได้เหยียบกระฎุมพีสิทธิ์ (BOURGEOIS RIGHTS) และศักดินาอุปาทาน (FEUDAL PREJUDICES) ไว้ใต้ฝ่าเท้าของเขาแล้ว.²⁶

สำหรับ อัศนี พลจันทร หรือที่ถูกต้องกว่าก็คือ สำหรับ พคท. แล้ว รัฐสภา เป็น “เครื่องมือหลอกหลวงที่สำคัญของพวกปฏิกริยา” คือเป็นเครื่องมือของ “ชนชั้นเจ้าที่ดินใหญ่-นายทุนใหญ่” ที่นำมาใช้ดำเนิน

²⁶ อุทิศ ประสานสภา (นามแฝง), ได้ลี้ภัยจากไทย วิจารณ์แห่งวิจารณ์, หน้า 7-9.

ระบอบเผด็จการกับประชาชน “ระบอบเผด็จการของชนชั้นเจ้าที่ดินใหญ่ – นายทุนใหญ่” นี้ คือระบอบที่รับใช้ผลประโยชน์ของ “จักรพรรดินิยม, ศักดินานิยมและทุนนิยมขุนนางนายหน้า” ขณะที่รัฐบาลคึกฤทธิ์ ปราโมช ก็คือ “สำนักงานจัดการผลประโยชน์ของจักรพรรดินิยม, ศักดินานิยมและทุนนิยมขุนนางนายหน้า” ดังกล่าวนั่นเอง และรัฐบาลคึกฤทธิ์ ปราโมช ก็เกิดจากการสมยอมประนีประนอมกันระหว่างชนชั้นเจ้าที่ดินใหญ่ – นายทุนใหญ่กลุ่มต่างๆ โดยการยึดเยียดของ “จักรพรรดินิยมอเมริกา” ด้วย²⁷ ดังนั้น การที่ ผิน บัวอ่อน ออกมาเรียกร้องให้มี “การต่อสู้ทางรัฐสภา” จึงเป็นข้อเรียกร้องที่ผิด ตามคำของ อัครนี

ได้มีผู้เรียกร้องให้มีการต่อสู้ทางรัฐสภาอย่างถูกต้อง โดยเสนอ “ปัญหาอะพาะหน้าของการต่อสู้ทางรัฐสภา” ขึ้นมา. หากเขาเสนอ “ปัญหาอะพาะหน้าของการต่อสู้ในรัฐสภา” เรื่องก็ดูจะดีกว่านี้. เวลานี้มีรัฐสภาดวงโลกของพวกปฏิกริยาอยู่, ในนั้นมีพรรคการเมืองของนักวิสาหกิจรุ่นใหม่, ของชนชั้นนายทุนชาติ, ของปัญญาชนที่ก้าวหน้า และชนชั้นนายทุนน้อยที่ก้าวหน้าอยู่ บุคคลและพรรคการเมืองเหล่านี้ โดยทั่วไปแล้ว มีความปรารถนาที่จะเห็นประเทศชาติหลุดพ้นจากภัยพิบัตินานาประการที่มีอยู่ในทุกวันนี้ และก้าวไปในทิศทางที่เป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง และมีความเจริญรุ่งเรือง. พวกเขาได้ยึดถือหลักการประชาธิปไตยกระฎุมพี และบางพวกก็มีสังคมนิยมในความนึกคิดของเขาเป็นอุดมการณ์. ด้วยเหตุนี้ พวกเขาจึงไม่เห็นด้วยกับการพาประเทศชาติเดินไปสู่หนทางแห่งภัยพิบัติล่มจมของพวกชนชั้นเจ้าที่ดินใหญ่ – นายทุนใหญ่ที่รับใช้จักรพรรดินิยม. การต่อสู้ของพวกเขาในรัฐสภาของพวกชนชั้นเจ้าที่ดินใหญ่ – กระฎุมพีใหญ่จึงเป็นเรื่องที่จะต้องเป็นไป และควรที่จะต้องเป็นไป. ประชาชนสนับสนุนการต่อสู้ที่เป็นธรรมและปรารถนาดีของพวกเขา. นี่เป็นการต่อสู้ในรัฐสภาซึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้, แต่มันมิใช่การต่อสู้ทางรัฐสภา ซึ่งเป็นการต่อสู้เพื่ออำนาจรัฐ ดังความเพ้อฝันและหลอกลวงของพวกลัทธิฉวยโอกาส.

รัฐสภาที่ดำรงอยู่มันเป็นสิ่งทีประชาชนจะใช้ได้เพียงเป็นที่พูดและเป็นสถานที่เปิดโปงระบอบเผด็จการร่วมกันของชนชั้นเจ้าที่ดินใหญ่ – กระฎุมพีใหญ่ที่รับใช้จักรพรรดินิยมเท่านั้น ไม่สามารถที่จะใช้เป็นที่ต่อรอง “อำนาจ” อันใดกับพวกปฏิกริยา.²⁸

ความคิดเห็นเกี่ยวกับระบอบรัฐสภาของ อัครนี พลจันทร ไม่ใช่อะไรที่เลื่อนลอยไร้ระบบไร้หลักการ หากแต่มาจากอิทธิพลของลัทธิมาร์กซ เลนิน และความคิดเหมาเจ๋อตุง ที่ พคท. ยึดถืออยู่นั่นเอง ดังจะเห็นว่า ในช่วงประมาณปี 2521 เมื่อแผนกเอกสารของคณะกรรมการประสานงานกำลังรักษชาติรักประชาธิปไตย (กป.ขป.) ที่ตั้งขึ้นในช่วงเดือนกรกฎาคม 2520 จัดพิมพ์ *ปัญหาประชาธิปไตยและปัญหาแนวร่วม* หนังสือเล่มเล็กๆ ที่เขียนโดย ชาญ กรัสนัยบุระ นักทฤษฎีคนสำคัญของพรรคออกเผยแพร่ทั้งต่อสาธารณะและ

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17-18. สะกดตามต้นฉบับ

ภายในขบวนการปฏิวัติ ชาญ ได้อธิบายความคิดของ พคท. ที่มีต่อ “ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา” อย่างเป็นทางการ โดยเริ่มต้นด้วยการวิพากษ์รัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ อย่างรุนแรงว่า

ระยะใกล้ๆ นี้ กลุ่มเผด็จการขุนศึกฟาสซิสต์เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ โฆษณาเป็นการใหญ่ว่า รัฐธรรมนูญฉบับถอยหลังเข้าคลองของพวกเขาว่างเสร็จแล้ว จะให้มีการเลือกตั้ง ให้มีพรรคการเมือง และการหาเสียงในไม่ช้านี้. ทำที่ว่า พวกมันจะให้ “ประชาธิปไตย” แก่ประชาชนแล้ว ขณะเดียวกัน หนังสือพิมพ์หลายฉบับและบุคคลในองค์กรต่างๆ ก็พากันวิพากษ์วิจารณ์เปิดโปงประชาธิปไตยจอมปลอมของพวกเขาอย่างกว้างขวางทันพ่วงที.

ในโอกาสเช่นนี้ การทบทวนทำความเข้าใจ ถึงแก่นแท้ของ “ประชาธิปไตย” ให้แจ่มชัด และลึกซึ้งยิ่งขึ้น ย่อมเป็นผลดีแก่การเข้าใจสาเหตุแท้ของชนชั้นปกครอง.²⁹

สำหรับ พคท. คำว่า “ประชาธิปไตย” หมายถึง “อำนาจของประชาชน” ในประวัติศาสตร์นับพันปีที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็รัฐในยุคทาส ยุคศักดินา หรือ ยุคทุนนิยม ล้วนแล้วแต่เคยมีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยดำรงอยู่ทั้งสิ้น แต่ปัญหาอยู่ที่ว่า ใครคือประชาชน? รัฐเจ้าทาส เช่น กรีก ถือว่าพวกเจ้าทาสเท่านั้นที่เป็น “ประชาชน” ส่วนพวกทาสไม่ถือว่าเป็นคนด้วยซ้ำ บรรดานครรัฐศักดินาในยุคกลางถือว่า พวก “ผู้ดี” ศักดินาเท่านั้นที่เป็น “ประชาชน” ส่วนพวกไพร่เป็นคนต่ำต้อยไม่ถือว่าเป็น “ประชาชน” ขณะที่รัฐทุนนิยมก็ถือว่า ชนชั้นนายทุนเท่านั้นเป็น “ประชาชน” ที่พึงมีอำนาจบริหารประเทศ ส่วนกรรมกรและผู้ใช้แรงงานอื่นๆ อย่างมากควรให้แค่เสรีภาพในการเลือกตั้งกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดในชนชั้นนายทุนมาทำหน้าที่กดขี่ปราบปรามพวกเขาเท่านั้น การที่ชนชั้นปกครองผู้อ้างตนเป็น “ประชาชน” ต้องการอำนาจ ก็เพราะมีความจำเป็นที่จะต้องใช้อำนาจ ใช้ความรุนแรง ซึ่งก็คือ เผด็จการต่อชนชั้นที่เป็นปฏิปักษ์กับพวกเขา รวมความแล้ว ในสังคมที่แบ่งชนชั้น ไม่ว่าจะปกครองด้วยระบอบอิตาลีประชาธิปไตย คณาธิปไตย หรือ “ประชาธิปไตย” ชนชั้นที่มีฐานะครอบครองทางเศรษฐกิจ ก็จะมีฐานะปกครองทางการเมืองด้วย ส่วนชนชั้นผู้ใช้แรงงานที่ถูกขูดรีดทางเศรษฐกิจก็จะตกอยู่ในฐานะถูกกดขี่ทางการเมืองโดยไม่มีารยกเว้น³⁰

ชาญ กรัสนัยบุระ (หรือ พคท.) ยังอธิบายด้วยว่า ในรัฐเจ้าทาสและรัฐศักดินา “ประชาธิปไตย” มีอยู่ในวงจำกัดเฉพาะชนชั้นเจ้าทาสและชนชั้นเจ้าที่ดินศักดินานั้น เป็นเรื่องให้เห็นได้ไม่ยาก เพราะไม่มีการปกปิดอำพราง หากแต่ข้อเท็จจริงที่ว่า “ประชาธิปไตย” ในรัฐทุนนิยมมีไว้สำหรับชนชั้นนายทุนแต่ชนชั้นเดียวนั้น เป็นเรื่องที่ยอมรับกันได้ไม่ถนัดนัก เพราะในประวัติศาสตร์ยุคใกล้ ชนชั้นนายทุนเป็นผู้ขูด “ประชาธิปไตย” เรียกร้อง “พี่น้องร่วมชาติ” ของเขา ซึ่งได้แก่ กรรมกร ชาวนาและผู้ใช้แรงงานอื่นๆ ให้ลุกขึ้นมาจับอาวุธ โค่นระบอบการปกครองแบบอิตาลีประชาธิปไตยของชนชั้นเจ้าที่ดินศักดินา เมื่อโค่นระบอบศักดินา

²⁹ ชาญ กรัสนัยบุระ, *ปัญหาประชาธิปไตยและปัญหาแนวร่วม*, หน้า 1.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2 – 4.

นาลงไปแล้ว ชนชั้นนายทุนผู้ยึดครองอำนาจไว้แต่ชนชั้นเดียว ชนชั้นนายทุนผู้ยึดครองอำนาจไว้แต่ชนชั้นเดียว ก็ต้องเผชิญกับการต่อต้านจากพันธมิตรในอดีตของตนทันที ดังนั้น “ชนชั้นนายทุนจึงจำต้องหยุดปิด โดยอ้างว่าระบอบสาธารณรัฐประชาธิปไตย (ของชนชั้นนายทุน) เป็นอำนาจการปกครองของปวงชน” แต่ความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ ดังที่ “ปรมาจารย์ลัทธิมาร์กซ์” หลายท่านชี้ให้เห็นว่า “รัฐคือเครื่องมือปกปักรักษาการปกครอง ที่ชนชั้นหนึ่งกระทำต่ออีกชนชั้นหนึ่ง” หรือ “รัฐเป็นเครื่องมือที่ชนชั้นหนึ่งใช้กดขี่อีกชนชั้นหนึ่ง”³¹ และด้วยกรอบความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ “ประชาธิปไตย” ดังที่กล่าวมา พคท. จึงเสนอว่า

ถ้ากระนั้น เราควรเข้า**ระบอบรัฐสภา**ซึ่งชนชั้นนายทุนถือกันว่าเป็นสิ่งแสดงออกอย่างรวมศูนย์ของระบอบประชาธิปไตยนั้นอย่างไรเล่า?

เลนินเคยชี้ให้เห็นตรงๆ ว่า “เว้นช่วงเวลาไม่กี่ปี ก็มาตกลงกันลึกที่ว่า ควรจะให้ใครคนไหนในหมู่ชนชั้นปกครองเข้าไปนั่งในรัฐสภา ทำการปราบปรามประชาชน กดขี่ประชาชน นี่แหละคือแก่นแท้ของระบอบรัฐสภาชนชั้นนายทุน”.

ความเป็นจริงก็ได้พิสูจน์ข้อวินิจฉัยข้อนี้ว่าถูกต้องแล้ว. ในบรรดาประเทศทุนนิยม ระบอบรัฐสภาค้างอยู่เป็นเวลานานับร้อยปี แต่ก็ไม่เคยมีประเทศใด ที่ชนชั้นกรรมาชีพและผู้ใช้แรงงานอื่นๆ ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ที่สุดของประเทศ จะสามารถผ่านการเลือกตั้งได้มาซึ่งอำนาจรัฐ มีแต่นักการเมืองที่สังกัดพรรคโน้นพรรคนั้นของชนชั้นนายทุนผูกขาด ผลัดกันกินตำแหน่งรัฐมนตรี ทำหน้าที่รักษาผลประโยชน์แห่งชนชั้นตน. เปรียบเหมือนเหล่าในไหเดียวกันเพียงแต่บรรจุขวดต่างกัน และติดเครื่องหมายการค้าต่างกันเท่านั้น.

ในประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน แม้ระบอบ “ประชาธิปไตย” ได้ถือกำเนิดมาเป็นเวลาร่วมศตวรรษแล้ว อำนาจรัฐก็ยังคงอยู่ในกำมือของเหล่าขุนศึกฟาสซิสต์และนักการเมืองปฏิกริยา ซึ่งล้วนเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของชนชั้นเจ้าที่ดินใหญ่ – นายทุนใหญ่. トラบาได้รัฐสภายังมิได้กระทบถึงผลประโยชน์มูลฐานของชนชั้นนี้ トラบา นั้นก็ยังคงอยู่ได้ แต่ถ้าไปกระทบเข้าเมื่อใด เมื่อนั้นก็จะถูกยุบโดยทันที.

ด้วยเหตุนี้เอง สตาลินจึงให้ข้อสรุปว่า “อาศัยกำลังรุนแรงไปหนุนการหลอกลวงแห่ง ‘ประชาธิปไตย’ และอาศัยการหลอกลวงแห่ง ‘ประชาธิปไตย’ ไปปกปิดอำพรางกำลังรุนแรง นี่แหละคือเล่ห์เพทุบายทั้งชุดของเผด็จการชนชั้นนายทุนจักรพรรดินิยม”. และเลนินก็ได้ชี้ชัดว่า “ต้องช่วงชิงให้ได้มาซึ่งสภาที่ทรงพลังด้วยการต่อสู้ที่ปฏิวัติจากภายในรัฐสภาที่อ่อนปวกเปียก”. ท่านยังชี้ให้เห็นอย่างหนักแน่นอีกว่า “ถ้าไม่มีชัยชนะของการปฏิวัติ ชัยชนะทั้งปวงที่ได้มาใน

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4 – 6.

รัฐสภาก็จะเท่ากับศูนย์ หรือเลวร้ายยิ่งกว่าศูนย์เสียอีก เพราะว่าภาพลวงจะเข้ามาบดบังสายตาเรา”.

ระบอบรัฐสภาประเทศไทยในอดีต เคยก่อให้เกิดความเฟื่องฟูขึ้นในหมู่ชนส่วนหนึ่ง. แต่ปัจจุบัน ประชาชนทั่วไปมีความเข้าใจมากขึ้นทุกทีแล้วว่า “ปัญหาอำนาจรัฐเป็นปัญหามูลฐานของการปฏิวัติ”. (เลนิน) จะเปลี่ยนแปลงประเทศไทยที่เป็นสังคมกึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินา ให้เป็นประเทศไทยใหม่ที่มีเอกราช ประชาธิปไตยและเจริญรุ่งเรืองได้สำเร็จ ก็โดยใช้กำลังรุนแรงที่ปฏิวัติ ซึ่งก็คือ ทำสงครามประชาชน ไปโค่นล้มไกรรัฐอันมเหมาทั้งชุดของชนชั้นเจ้าที่ดินใหญ่ – นายทุนใหญ่ลงไป ก่อนอื่นก็คือ ทำลายกองกำลังอาวุธปฏิวัติอันเป็นกลไกรัฐส่วนสำคัญที่สุด แล้วก่อตั้งอำนาจรัฐปฏิวัติของประชาชนขึ้นมาแทน แต่หนทางเดียวเท่านั้น.³²

สรุปแล้ว ในทางทฤษฎี พคท. ปฏิเสธ “ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา” แต่ก็ไม่ได้เป็นการปฏิเสธอย่างสิ้นเชิง เนื่องจาก พคท. ถือว่ายังจำเป็นต้องใช้ “ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา” เป็น “เครื่องมือ” ในการต่อสู้ทางการเมืองอยู่ หากแต่ไม่ถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดเท่านั้น ดังที่ อัครนิ พลจันทร์ กล่าวไว้ว่า “การต่อสู้ในรัฐสภาซึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้, แต่มันมิใช่การต่อสู้ทางรัฐสภา ซึ่งเป็นการต่อสู้เพื่ออำนาจรัฐ ดังความเฟื่องฟูและหลอกลวงของพวกลัทธิฉวยโอกาส”³³ ในกรณีของ ชาญ กรัสนัยบุระ เองก็กล่าวตรงกันว่า

ถ้ากระนั้น ทำไมเราจึงยังเรียกร้องและปลุกระดมประชาชนในชนชั้นต่างๆ ให้ดำเนินการต่อสู้ช่วงชิงสิทธิประชาธิปไตยอีกเล่า?

ปรมาจารย์ลัทธิมาร์กซหลายท่าน ได้ประเมินคุณค่าของ “ประชาธิปไตย” ไว้ว่า “เป็นปัจจัยหนึ่ง” ที่จะใช้ในการบรรลุจุดมุ่งหมายที่แน่นอน แต่ไม่ใช่จุดมุ่งหมาย.

ปัจจัยที่กล่าวนี้ ชนชั้นเจ้าที่ดินนายทุนใหญ่ของไทยนำมาหลอกลวงประชาชนให้ยอมรับการกดขี่ขูดรีดของพวกมัน; เราประชาชนก็สามารถและสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องนำมาใช้เปิดโปงศัตรู ปลุกระดมมวลชนอันกว้างใหญ่ไพศาล ให้ลุกขึ้นมาต่อสู้กับศัตรู โค่นล้มศัตรู.

กล่าวอีกนัยหนึ่ง “ประชาธิปไตย” เป็นรูปการจิตสำนึกอย่างหนึ่ง และก็เป็นรูปการปกครองทางการเมืองอย่างหนึ่ง ที่รับใช้รากฐานทางเศรษฐกิจที่แน่นอน. ชนชั้นปกครองปฏิวัติต้องการใช้มันมาปกป้องรักษาระบอบเศรษฐกิจแบบกึ่งเมืองขึ้น-กึ่งศักดินาที่เน่าเฟะผุพังของพวกเขา; ส่วนเราประชาชนก็ต้องการอาศัยมัน ไปทำลายระบอบเศรษฐกิจเก่า สร้างระบอบเศรษฐกิจใหม่.

ประชาธิปไตยที่เพื่อประชาธิปไตยนั้น ที่แล้วมาไม่เคยมีและต่อไปก็ไม่มี.³⁴

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 8 – 12.

³³ อูทิต ประสานสภา (นามแฝง), *ใต้ลัทธิแก้ไทย วิจารณ์แห่งวิจารณ์*, หน้า 18.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12 – 13.

สรุปก็คือ ภายใต้บริบทที่กระแสดวงความคิดของ พคท. ก้าวขึ้นมามีชัยชนะเหนือกระแสดวงความคิดฝ่ายค้านชนิดอื่นๆ ในช่วงหลังกรณี 14 ตุลา การวิพากษ์ “ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา” ในช่วงนี้ จึงเป็นการวิพากษ์ที่อยู่ภายใต้กรอบคิดของการวิพากษ์ทั้งศักดินาและทุนนิยมไปพร้อมๆ กัน

4. ความเปลี่ยนแปลง; การตกต่ำลงของกระแสคิด พคท., การค่อยๆ ก้าวทะยานไปสู่ความเป็น “นิสต์” หรือ “ประเทศอุตสาหกรรมใหม่” ของเศรษฐกิจไทย, การเติบโตขึ้นของระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาและสถาบันกษัตริย์ และการสร้างเครือข่ายทางภูมิปัญญาแบบใหม่ของปัญญาชนฝ่ายค้านไทย

ในช่วงระหว่างปี 2522-2524 กระแสดวงความคิดของ พคท. ที่กำลังพุ่งขึ้นสู่กระแสสูงก็เริ่มเกิดวิกฤตและตกต่ำอย่างรวดเร็ว³⁵ เมื่อผู้นำนักศึกษาและปัญญาชนฝ่ายค้านไทยที่เคยยืนอยู่แถวหน้าสุดในแนวร่วมซึ่งนำโดย พคท. กลับกลายเป็นผู้ยืนอยู่แถวหน้าสุดในการวิพากษ์วิจารณ์ พคท. อย่างรุนแรง บุญส่ง ชเลธร ประกาศ “ลาก่อนแนวทางชนบทล้อมเมืองและยึดเมืองในที่สุด”³⁶ ยุค ศรีอาริยะ เขียน *บันทึกกบฏ* ประกาศว่า “ผมออกมาเพื่อทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของพรรค” และเปิดฉากวิพากษ์ยุทธศาสตร์ยุทธวิธีในการปฏิวัติของ พคท. อย่างรุนแรงและเป็นระบบ แต่ยื่นหยัดพิทักษ์ความถูกต้องของลัทธิมาร์กซ์-เลนิน³⁷ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล วิจารณ์ พคท. ว่า “ไม่เป็นประชาธิปไตย” และประกาศว่า “ผมต้องการที่จะเลิกปฏิวัติ”³⁸ ธีรยุทธ บุญมี ประกาศแยกทางกับ พคท. อย่าง “สุภาพบุรุษ”³⁹ เกียรติมงคล เลหาพะไพโรจน์ อนุช อาภาภิรม⁴⁰

³⁵ เนื่องจากประเด็นที่ว่าด้วยความขัดแย้งภายในและการล่มสลายของ พคท. ในช่วงปี 2522-2524 ได้มีผู้กล่าวไว้มากมายหลายแห่งแล้ว ดังนั้น จึงจะไม่ขอให้รายละเอียดซ้ำในที่นี้อีก ผู้สนใจโปรดดูรายละเอียดได้ใน ธิกันต์ ศรีนารา. หลัง 6 ตุลาฯ: ว่าด้วยความขัดแย้งทางความคิดระหว่างขบวนการนักศึกษากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ 6 ตุลารำลึก, 2552).

³⁶ “บุญส่ง ชเลธร ผู้ปฏิเสธแนวทางของ พคท.,” *ข่าวไทยนิกร* ปีที่ 3 ฉบับที่ (30)+85 (4 มิถุนายน 2522) หน้า 10 – 16.; “ลาก่อนแนวทางชนบทล้อมเมืองและยึดเมืองในที่สุด,” *ข่าวไทยนิกร* ปีที่ 3 ฉบับที่ (30)+103 (8 ตุลาคม 2522), หน้าพิเศษ 1 – 8.; *ข่าวไทยนิกร* ปีที่ 3 ฉบับที่ (30)+104 (15 ตุลาคม 2522), หน้าพิเศษ 1 – 8. นอกจากนี้ ยังมี “สัมภาษณ์พิเศษ บุญส่ง ชเลธร,” *ข่าวไทยนิกร* ปีที่ 3 ฉบับที่ (30)+93 (30 กรกฎาคม 2522), หน้า 11 – 18.

³⁷ “บันทึกกบฏ ผมออกมาเพื่อทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของพรรค,” *ข่าวไทยนิกร* ปีที่ 3 ฉบับที่ (30)+89 (2 กรกฎาคม 2522), หน้า 14 – 18.; “บันทึกกบฏฉบับที่ 4 วิพากษ์ยุทธศาสตร์ยุทธวิธีในการปฏิวัติของ พคท.,” *ข่าวไทยนิกร* ปีที่ 3 ฉบับที่ (30)+98 (3 กันยายน 2522), หน้า 34 – 42.

³⁸ จดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หอ., เอกสารพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, D 73/11, เรื่อง “เสกสรรค์ ประเสริฐกุล จากวนาสู่นคร,” *สำนักข่าวประชาชนตุลาคม* ปีที่ 5 ฉบับที่ 97 (27 ตุลาคม 2523), หน้า 1 – 3.; “สัมภาษณ์พิเศษ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล,” *สยามนิกร* ปีที่ 4 ฉบับที่ 173 (18 ตุลาคม 2523), หน้า 26 – 35.; เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, *ปากคำประวัติศาสตร์*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สามัญชน, 2536.

³⁹ “ธีรยุทธ บุญมี: จากวันนั้นถึงวันนี้ ทางเดินสายใหม่ของเขา,” *มติชน* (9 มีนาคม 2524), หน้า 2, 11.

ชำนาญ ศักดิ์เศรษฐ์, วิสา คัญทัพ พีรพล ตรียะเกษม ชัยวัฒน์ สุรวิชัย และสมาชิกพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทยคนอื่นๆ ประกาศตัดความสัมพันธ์ทั้งปวงที่เคยมีกับขบวนการปฏิวัติ⁴¹ วัฒน วรรณยางกูร ซึ่งเคยเชื่อว่า “อ้อมอกภูพานคือชีวิตใหม่” ก็เขียน *กลับมาเมื่อฟ้าค่ำ* วิจารย์ พคท. โดยอุปมาอย่างเจ็บแสบ⁴² ปรีดี บุญซื่อ เสนอว่า ลัทธิมาร์กซ้อบจนแล้วและมีโซะไรอื่นนอกจาก *ปีศาจวิทยาแห่งการเปลี่ยนแปลง*⁴³ กลางปี 2524 วารสาร *ปริทัศน์* ประกาศว่า สังคมไทยได้มาถึง “ยุคกระแสต่ำทางการเมือง” แล้ว⁴⁴ ปี 2525 “กลุ่มเพื่อนไทยในยุโรป” ตีพิมพ์ *วิกฤตการณ์ฝ่ายก้าวหน้าไทยในปัจจุบัน*⁴⁵ ขณะที่ ธิดา ถาวรเศรษฐ์ และ เหวง โตจิราการ ออกมาประกาศว่า “ป่าแตก” แล้วในปี 2526⁴⁶

ความขัดแย้งและการตกต่ำลงอย่างรวดเร็วของ พคท. ส่งผลสะท้อนอย่างไร้พินาศต่อกระแสความคิดฝ่ายค้านไทยโดยรวม ทว่านอกจากกรณีนี้แล้ว ยังมีอีก 3 กรณีที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันและส่งผลกระทบต่อกระแสความคิดฝ่ายค้านไทยในช่วงนับตั้งแต่หลังปี 2524 เป็นต้นมาด้วย *กรณีแรก* คือ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของไทยในลักษณะที่กำลังค่อยๆ ก้าวทะยานไปสู่ความเป็น “นิคส์” หรือการกลายเป็น “ประเทศอุตสาหกรรมใหม่” หรือการกลายเป็นประเทศทุนนิยม ซึ่งทำให้ทฤษฎีกิ่งเมืองขึ้นกิ่งศักดิ์นาของ พคท. ไม่สามารถใช้งานได้อีก ขณะเดียวกันก็ทำให้ระบบทุนนิยมโลกกลายเป็นภัยคุกคามอย่างใหม่ในสายตาของปัญญาชนฝ่ายค้านไทยจำนวนมาก⁴⁷

กรณีที่สอง คือการเติบโตขึ้นของระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองจากยุค “ประชาธิปไตยครึ่งใบ” ที่มีนายกรัฐมนตรีที่มาจากกองทัพและไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง

⁴⁰ “เกรียงกมล, อนุช ทิงป่าคืนเมือง,” *มติชน* (30 พฤศจิกายน 2524) หน้า 1.

⁴¹ จดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, หอ., เอกสารพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, A 6/12, แถลงการณ์และคำชี้แนะในวาระต่างๆ เรื่อง คำชี้แจงของพรรคสังคมนิยมแห่งประเทศไทย (พสท.) เรื่อง “การถอนตัวจากพรรคคอมมิวนิสต์ประเทศไทย,” เอกสารโรเนียว (มีนาคม, 2524)

⁴² วัฒน วรรณยางกูร, *กลับมาเมื่อฟ้าค่ำ*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อาทิตย์, 2524.

⁴³ ปรีดี บุญซื่อ, *ความอับจนของลัทธิมาร์กซ*, กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2524; ปรีดี บุญซื่อ, *ปีศาจวิทยาแห่งการเปลี่ยนแปลง*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2525.

⁴⁴ *ปริทัศน์* 6, กันยายน, 2524.

⁴⁵ กลุ่มเพื่อนไทยในยุโรป, *วิกฤตการณ์ฝ่ายก้าวหน้าไทยในปัจจุบัน*, กรุงเทพฯ: วลี, 2525)

⁴⁶ ธิดา ถาวรเศรษฐ์ และ เหวง โตจิราการ, *ป่าแตก: ความเป็นจริงของการประชุมสมัชชาฯ 4 พคท.*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2526.

⁴⁷ โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในช่วงระหว่างทศวรรษ 2520-2530 ใน ธิกันต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ “ปัญญาชนฝ่ายค้าน” ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ. 2524 – 2534,” *วิทยานิพนธ์หลักสูตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2555*. โดยเฉพาะบทที่ 2 หัวข้อที่ 2.1 ว่าด้วย “การก้าวไปสู่ความเป็น “นิคส์” ของเศรษฐกิจไทยในช่วงระหว่างทศวรรษ 2520 – 2530”, หน้า 34 – 41.

อย่างพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ในช่วงระหว่างปี 2523 – 2531 ไปสู่ยุคประชาธิปไตยที่รัฐสภา มีบทบาทและความสำคัญมากขึ้น โดยแสดงออกในลักษณะของการมีนายกรัฐมนตรีมาจากพรรคการเมืองที่ได้รับคะแนนเสียงมากที่สุดจากการเลือกตั้งอย่าง พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ในช่วงระหว่างปี 2531 – 2534 ซึ่งทำให้นักการเมืองเริ่มตกเป็นเป้าของการวิพากษ์วิจารณ์โจมตีจากสาธารณะมากยิ่งขึ้นด้วย ขณะที่ฝ่ายกองทัพ-ทหารเองก็ยังคงถูกต่อต้านและค่อยๆ ลดบทบาททางการเมืองลงไปเรื่อยๆ เช่นกัน โดยที่การเปลี่ยนแปลงนี้ดำเนินไปพร้อมๆ กับการที่สถาบันกษัตริย์ได้เริ่มมีการปรับตัวทางการเมืองและค่อยๆ ก้าวขึ้นมา มีความชอบธรรมทางการเมืองเหนือกว่ากองทัพกับนักการเมือง”⁴⁸

กรณีที่สาม คือ การที่ในช่วงเวลาเดียวกัน ขณะที่ความขัดแย้งและการล่มสลายของ พคท. ได้ทำให้ปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยมีบทบาททางการเมืองน้อยลงไปอย่างรวดเร็วเพราะตกอยู่ในสภาพข้อแก้ตัวสับสนทางและตกอยู่ภายใต้บรรยากาศของการแสวงหาครั้งที่สองนั้น ปัญญาชนฝ่ายค้านไทยรุ่น 14 ตุลาคมอื่นๆ หลายกระแสก็ในช่วงหลังกรณี 14 ตุลาคมมีฐานะเป็นเพียงกระแสรองของกระแส พคท. และได้รับผลสะท้อนจากวิกฤตการณ์ทางภูมิปัญญาของปัญญาชนฝ่ายซ้ายไม่มากนัก และมีการก่อร่างสร้างตัวขึ้นมาเรื่อยๆ นับตั้งแต่กรณี 14 ตุลาคมจนถึงต้นทศวรรษ 2520 ก็พัฒนากลายเป็น “เครือข่ายทางภูมิปัญญา”⁴⁹ แบบใหม่ที่มีบทบาทสำคัญทางภูมิปัญญาแทนที่ “เครือข่ายทางภูมิปัญญา” ของ พคท. โดยในเวลาต่อมาปัญญาชนฝ่ายซ้ายที่เพิ่งแยกทางจาก พคท. ก็จะมาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งด้วย⁵⁰

⁴⁸ โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับการเติบโตขึ้นของระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาในช่วงระหว่างปี 2524 – 2534 ใน ธิกันต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ “ปัญญาชนฝ่ายค้าน” ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ. 2524 – 2534,” โดยเฉพาะบทที่ 2 หัวข้อที่ 2.2 ว่าด้วย “การเติบโตขึ้นของระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาในช่วงระหว่างปี 2524 – 2534”, หน้า 41-65. และหัวข้อ 2.2.4 ที่ว่าด้วย “การปรับตัวทางการเมืองและการค่อยๆ ก้าวขึ้นมา มีความชอบธรรมทางการเมืองเหนือกว่ากองทัพกับนักการเมืองของสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยในช่วงระหว่างปี 2524 - 2534”, หน้า 65 – 70.

⁴⁹ คำและความคิดเรื่อง “เครือข่ายทางภูมิปัญญา” ที่ผู้เขียนใช้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ หมายถึง “ความสัมพันธ์” หรือ “ความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน” ในทาง “ความคิด” หรือ “ภูมิปัญญา” ระหว่างปัญญาชนฝ่ายค้านไทยที่ปรากฏอยู่ในช่วงระหว่างปี 2524-2534 โดยมี “ตัวเชื่อม” หรือ “เวทีเชื่อม” ที่สำคัญ คือ สื่อสิ่งพิมพ์สาธารณะต่างๆ เช่น วารสารทั้งในทางวิชาการ และด้านการพัฒนา (สังคมนิยม ชุมชนพัฒนา ปาจารย์สาร วารสารธรรมศาสตร์ รัฐศาสตร์สาร วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง) และ นิตยสารข่าวรายสัปดาห์ (โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นิตยสาร อาทิตย์ รายสัปดาห์) หรือไม่มี “องค์กร” หรือ “สถาบัน” ของเอกชนต่างๆ อาทิเช่น สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง องค์กรนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา และ มูลนิธิหมู่บ้าน เป็นต้น การที่ผู้เขียนเลือกใช้คำว่า “เครือข่ายทางภูมิปัญญา” ก็เพื่อแสดงนัยให้เห็นถึง ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างปัญญาชนฝ่ายค้านไทยในช่วงหลัง “ป่าแตก” ที่มีลักษณะหลวมๆ ไม่เคร่งครัดตายตัวมากนัก และเป็นความสัมพันธ์กันในทางความคิดและภูมิปัญญา มากกว่าจะเป็นในทางส่วนตัวหรือในรูปแบบขององค์กรหรือขบวนการที่สัมพันธ์กันอย่างเคร่งครัดตายตัวแบบ พคท.

⁵⁰ โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับการแสวงหาครั้งที่ 2 ภายหลังการล่มสลายของ พคท. และการสร้างเครือข่ายทางภูมิปัญญาแบบใหม่ของปัญญาชนฝ่ายค้านไทยในช่วงระหว่างปี 2524 – 2534 ใน ธิกันต์ ศรีนารา, “ความคิดทาง

อย่างไรก็ตาม ในบรรดากรณีทั้งหมดนี้ วิฤต ความขัดแย้ง และการตกต่ำลงอย่างรวดเร็วของ กระแสความคิดกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินาของ พคท. ในช่วงปี 2524 ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด เพราะเมื่อ กระแสความคิดของ พคท. หมดยุคทางทางการเมืองลง มันก็ได้ช่วยเปิดที่ทางโล่งกว้างให้กระแสความคิดทางการเมืองฝ่ายค้านชนิดอื่นๆ ได้ก้าวขึ้นมาแสดงบทบาทสำคัญบนเวทีการเมือง หลังจากที่ก่อนหน้านี้ กระแสคิดส่วนใหญ่จะมีฐานะเป็นเพียงกระแสรองของกระแส พคท. เท่านั้น โดยในขั้นนี้ผู้เขียนขอเสนอว่า กระแสความคิดทางการเมืองฝ่ายค้านชนิดอื่นๆ ที่แสดงบทบาทโดดเด่น มีอิทธิพล และสำคัญจริงๆ มีอยู่ 7 กระแส ได้แก่ (1) กระแสความคิดลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก (2) กระแสความคิดลัทธิทรอตสกี (3) กระแสความคิดลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก (4) กระแสทฤษฎีฟุ้งพา (5) กระแสความคิดวัฒนธรรมชุมชน (6) กระแสความคิดพุทธศาสนา และ (7) กระแสความคิดประชาธิปไตยแบบรัฐสภา

5. การผงาดขึ้นของกระแสความคิดฝ่ายค้านชนิดอื่นภายหลังการตกต่ำของกระแส พคท.

ในเบื้องต้น, กระแสความคิดทั้ง 7 นี้ มี “เนื้อหาสาระทางทฤษฎี” เฉพาะตัวที่แตกต่างกันอยู่มาก นั่นคือ (1) กระแสความคิดลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก จะมุ่งต่อต้านระบบทุนนิยมโลก พยายามเผยแพร่และชี้ชวนให้มีการกลับไปศึกษางานเขียนต้นฉบับของ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) และ เฟรดเดอริค เองเงิลส์ (Friederich Engels) รวมทั้งนักลัทธิมาร์กซ์ในสายสกุลที่ 1 และสกุลที่ 2 คนอื่นๆ, (2) กระแสความคิดลัทธิมาร์กซ์สายสกุลที่ 4 จะมุ่งต่อต้านระบบทุนนิยม ต่อต้านลัทธิสตาลิน และสนับสนุน “ทฤษฎีการปฏิวัติถาวร” ของ เลออน ทรอตสกี (Leon Trotsky), (3) กระแสความคิดลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก จะมุ่งต่อต้านระบบทุนนิยม ต่อต้านลัทธิสตาลิน/ลัทธิเหมาเจอตุง/พคท. ปฏิเสธทั้งลัทธิมาร์กซ์คลาสสิกและลัทธิทรอตสกี (Trotskyism) หันเหความสนใจไปสู่ “โครงสร้างส่วนบน” (superstructure) ตามทฤษฎีของลัทธิมาร์กซ์ไม่ปฏิเสธระบอบรัฐสภา/รัฐธรรมนูญ/พรรคการเมือง/การเลือกตั้ง, (4) กระแสทฤษฎีฟุ้งพา จะมุ่งต่อต้านระบบทุนนิยมโลก สนับสนุนลัทธิมาร์กซ์โลกที่สาม และสนับสนุนความคิดเรื่องกรฟุ้งตนเองทางเศรษฐกิจในระดับประเทศ, (5) กระแสความคิดวัฒนธรรมชุมชน จะต่อต้านระบบทุนนิยมโลกควบคู่ไปกับการสนับสนุนวัฒนธรรมชุมชนในฐานะหัวใจสำคัญของความเป็นประชาธิปไตยทางการเมือง, (6) กระแสความคิดพุทธศาสนา จะต่อต้านระบบทุนนิยมโลก ต่อต้านลัทธิมาร์กซ์ทุกกระแส สนับสนุนการเมืองที่มี “หลักธรรม” ทางพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง และต่อต้านการแทรกแซงทางการเมืองของกองทัพ/ทหาร และ (7) กระแสความคิดประชาธิปไตยแบบรัฐสภา จะต่อต้านระบบทุนนิยมโลก และต่อต้านกองทัพ/ทหาร และสนับสนุนระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา/รัฐธรรมนูญ/พรรคการเมือง/การเลือกตั้ง

การเมืองของ “ปัญญาชนฝ่ายค้าน” ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ. 2524 – 2534,” โดยเฉพาะบทที่ 2 หัวข้อที่ 2.3, หน้า 70 – 103.

5.1 การหันกลับไปหากระแสลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก (Classical marxism)⁵¹

วิกฤตและการตกต่ำลงของทฤษฎีการเมืองขึ้นกึ่งศักดินาของ พคท. ในช่วงปี 2524 ได้เปิดทางให้ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิกได้หวนกลับมามีบทบาทในเวทีภูมิปัญญาการเมืองอีกครั้ง ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิกปรากฏตัวขึ้นในสังคมไทยเป็นครั้งแรกในช่วงทศวรรษ 2490 แต่ต่อมาถูกกระแสลัทธิเหมาเจ๋อตุงของ พคท. ที่เฟื่องฟูขึ้นในช่วงหลังกรณี 14 ตุลาผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่ง จนกระทั่งเมื่อ พคท. ล่มสลายลงและลัทธิเหมาเจ๋อตุงเริ่มถูกวิพากษ์อย่างหนักในช่วงปี 2524 กระแสลัทธิมาร์กซ์คลาสสิกจึงถูกปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยที่ยังต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมอยู่ทำการการแบ่งแยกลัทธิมาร์กซ์คลาสสิกออกจากลัทธิเหมาเจ๋อตุงเพื่อฟื้นฟูกลับมาใช้งานอีกครั้ง โดยในช่วงแรกพวกเขาได้นำเอาลัทธิมาร์กซ์คลาสสิกมาวิพากษ์ พคท. ต่อมาก็มีปัญญาชนฝ่ายซ้ายที่ยังสนับสนุน พคท. อยู่บางส่วนพากันตอบโต้กระแสวิพากษ์ พคท. โดยหันกลับไปอ้างอิงงานเขียนของ คาร์ล มาร์กซ์ โดยตรงบ้าง จนนำไปสู่การวิพากษ์กันว่าตกลงแล้วระหว่างพวกเขา นั้นใครมีความเป็นมาร์กซ์มากกว่ากัน ในระยะต่อมากระแสลัทธิมาร์กซ์คลาสสิกก็ได้เฟื่องฟูมาอีกในปี 2526 เนื่องจากเป็นช่วงครบรอบ 100 ปีการมรณกรรมของมาร์กซ์ หากแต่ในช่วงนับจากปี 2526 เป็นต้นมา ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิกที่เคยเป็นฝ่ายวิพากษ์ลัทธิเหมาเจ๋อตุงก็ได้ตกเป็นฝ่ายที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ทั้งจากปัญญาชนฝ่ายซ้ายและปัญญาชนฝ่ายอนุรักษนิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อลัทธิมาร์กซ์คลาสสิกได้ถูกวิเคราะห์อย่างเป็นวิชาการมากขึ้น เหล่าปัญญาชนฝ่ายค้านก็ยิ่งค้นพบปัญหาของทฤษฎีนี้เพิ่มมากยิ่งขึ้น ด้วยการวิพากษ์ว่าด้วยเรื่อง “รัฐไทย” ในหมู่ปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยในช่วงปลายทศวรรษ 2520 เป็นเสมือนลมหายใจเฮือกสุดท้ายของลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก เพราะหลังจากนั้นลัทธิมาร์กซ์คลาสสิกก็หมดความน่าเชื่อถือลงไปจากแวดวงนักวิชาการไทยเกือบจะสิ้นเชิง

ความคิดลัทธิมาร์กซ์คลาสสิกที่ได้รับการสกัดแยกเอาลัทธิเหมาเจ๋อตุงออกไปแล้วและถูกนำกลับมาใช้งานและศึกษาอีกครั้งนี้ได้เข้าไปมีอิทธิพลต่อการวิเคราะห์การเมืองไทยและการกำหนดยุทธศาสตร์ทางการเมืองของปัญญาชนฝ่ายค้านไทยบางส่วนด้วย เพราะผลที่เกิดขึ้นตามจากการวิเคราะห์ว่าสังคมไทยได้เปลี่ยนจาก “สังคมศักดินา” มาเป็น “สังคมทุนนิยม” แล้ว ก็คือ การมองว่า “ศักดินานิยม” ได้สูญสลายไปพร้อมๆ กับอิทธิพลทางสังคมการเมืองของ “สังคมศักดินา” และเปิดทางให้ “ชนชั้นนายทุน” ก้าวขึ้นมามีอิทธิพลทางสังคมการเมืองแทนที่นั่นเอง ดังจะเห็นได้จากกรณีพิชิต ลิขิตกิจสมบูรณ์ ภายใต้นามปากกา “ลิขิต อุดมภักดี” ได้เสนออย่างเป็นนัยว่า ในช่วงทศวรรษ 2520 นี้ สังคมไทยได้กลายเป็น “สังคมทุนนิยม” แล้ว เพราะชนชั้นปกครองผู้ยึดกุมกลไกรัฐไทยในช่วงเวลานี้ คือ “ชนชั้นนายทุน” แต่เนื่องจากทุนนิยมไทยมีการพัฒนาที่ไม่สม่ำเสมอเหมือนกับทุนนิยมตะวันตก จึงทำให้สังคมไทยมีชนชั้น

⁵¹ โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับการหันกลับไปหากระแสลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก (Classical marxism) ในช่วงระหว่างปี 2524 – 2534 ใน ธิกันต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ “ปัญญาชนฝ่ายค้าน” ภายหลังจากการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ. 2524 – 2534,” โดยเฉพาะบทที่ 3 หัวข้อ “การกลับไปรื้อฟื้นและศึกษาลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก”, หน้า 105-170.

นายทุน 2 ประเภท คือ ชนชั้นนายทุนขุนนางและชนชั้นนายทุนใหญ่ โดยที่ทั้งสองกลุ่มนี้ต่างก็พยายามต่อสู้แข่งขันกันเพื่อครอบครองยึดกุมกลไกรัฐ ในสมัยที่ พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น อำนาจทางการเมืองที่แท้จริงอยู่ที่ “ชนชั้นนายทุนขุนนาง” ซึ่งเป็นผู้ยึดกุม “กลไกรัฐเดิม” ที่ประกอบด้วย “สามขาหยั่ง” อันได้แก่ “ระบบราชการ กองทัพบกตำรวจ และระบบศาลยุติธรรม” คอยใช้ “พระเดช” หรือ คอยทำหน้าที่ “เป็นเครื่องมือการใช้จ่ายกำลังรุนแรงและการกดขี่ที่เปิดเผย” โดยมีสถาบันกษัตริย์หรือที่ พิชิต เรียกในเวลานั้นว่า “สถาบันอนุรักษ์ที่มีความยินยอมเป็นอมตะ” คอยใช้ “พระคุณ” หรือคอยทำหน้าที่ “ปฏิบัติการเชิงอุดมการณ์แก่รัฐในรูปแบบที่นุ่มนวล และ ละเอียดอ่อน ละมุนละไม” ซึ่งจะเห็นได้ว่า ถึงแม้การวิเคราะห์การเมืองของพิชิตยังคงแสดงนัยของการวิพากษ์สถาบันกษัตริย์อยู่ หากแต่ก็เป็นความจริงที่ว่า นี่เป็นการวิพากษ์ที่แตกต่างไปจากการวิพากษ์สถาบันกษัตริย์ในฐานะองค์ประธานของ “ศักดิ์นาถนิยม” ตามทฤษฎีการเมืองขึ้นกึ่งศักดิ์นาถของ พคท. เสียแล้ว เพราะในบทวิเคราะห์ของ พิชิต ตัวเขานั้นถือว่า สถาบันกษัตริย์เป็นเพียงส่วนประกอบหนึ่งของ “กลไกรัฐเดิม” เท่านั้น⁵²

5.2 อิทธิพลของกระแสลัทธิทรอตสกี (Trotskyism) ในหมู่ปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทย⁵³

ในปี 2524 ท่ามกลางวิกฤตการณ์ของขบวนการสังคมนิยมที่กำลังปะทุขึ้นอย่างรุนแรงทั้งในประเทศไทยและในต่างประเทศ ความคิดทฤษฎีการเมืองของนักลัทธิมาร์กซ์คลาสสิกคนสำคัญอย่าง เลออน ทรอตสกี (Leon Trotsky) และบรรดานักลัทธิมาร์กซ์รุ่นหลัง “ผู้นิยมทรอตสกี” (Trotskyist) อย่าง เออร์เนส แมนเดล (Ernest Mandel) และ ไอแซค ดอยเชอร์ (Isaac Deutscher) ผู้ซึ่งพยายามยืนยันและพัฒนาความคิดของทรอตสกี ก็เป็นอีกกระแสความคิดหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจอย่างมากจากนักคิดและปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยบางส่วน อาทิเช่น สุวินัย ภรณวลัย, เกษียร เตชะพีระ, พรชัย คุ่มทวีพร และ ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ เป็นต้น โดยปัญญาชนเหล่านี้ได้แสดงบทบาทสำคัญในการนำเอากระแสความคิดนี้เข้าสู่สังคมนิยมไทยในหลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะโดยการเขียนเล่าถึงชีวประวัติ การเขียนแนะนำเนื้อหาทางทฤษฎี, การแปลงานเขียน ประยุกต์ใช้ทฤษฎี และโดยการอ้างอิงงานเขียนขึ้นสำคัญ เป็นต้น โดยพวกเขาเชื่อว่า “ลัทธิทรอตสกี” (Trotskyism) จะสามารถใช้จัดการกับวิกฤตการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นกับขบวนการ

⁵² ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ลิขิต อุดมภักดี, “รัฐ: สิ่งปฏิรูปทางประวัติศาสตร์” *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 – 2 (ตุลาคม 2528 – มีนาคม 2529) หน้า 1 – 18., ลิขิต อุดมภักดี, “รัฐ: สิ่งปฏิรูปทางประวัติศาสตร์ (อีกครั้ง),” *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 – 2 (ตุลาคม 2528 – มีนาคม 2529) หน้า 32 – 44. และ พิชิต ลิขิต กิจสมบุญ, “รัฐ: สิ่งปฏิรูปทางประวัติศาสตร์ (ครั้งที่ 3),” ใน *แลไปข้างหน้าประชาธิปไตย*, ศิโรตม์ คล้ามไพบูลย์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ: องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 130 – 149.

⁵³ โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับอิทธิพลของกระแสลัทธิทรอตสกี (Trotskyism) ในหมู่ปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทย ในช่วงระหว่างปี 2524 – 2534 ใน ธิกานต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ “ปัญญาชนฝ่ายค้าน” ภายหลังจากตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ. 2524 – 2534,” โดยเฉพาะบทที่ 4, หน้า 171-221.

สังคมนิยมได้ อย่างไรก็ตาม ผลที่เกิดขึ้นตามมาของการทำเช่นนี้ก็คือน การที่อิทธิพลของลัทธิทรอตสกีได้กลายเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้นักคิดและปัญญาชนฝ่ายซ้ายเหล่านั้น พุ่งเน้นความคิดเชิงวิพากษ์ของพวกเขาไปที่การต่อต้านค้ำค้านลัทธิสตาลิน และลัทธิเหมาเจอตุงไปพร้อมๆ กันกับการต่อต้านระบบทุนนิยมโลก ขณะเดียวกัน ก็มองว่าขบวนการสังคมนิยมทั้งภายในประเทศและต่างประเทศที่กำลังเผชิญกับภาวะวิกฤต ควรที่จะหันมาสนับสนุนแนวทางการปฏิวัติสังคมนิยมตามทฤษฎี “การปฏิวัติถาวร” ของ ทรอตสกี เป็นแนวทางหลัก ส่วนอิทธิพลของลัทธิทรอตสกีที่มีต่อการวิเคราะห์การเมืองไทยนั้น แม้จะมีอยู่ แต่ก็น้อยมาก ซึ่งอาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่อธิบายได้ว่าทำไมกระแสลัทธิทรอตสกีจึงมีอิทธิพลอยู่ในสังคมการเมืองไทยเพียงช่วงสั้นๆ นั่นคือจนถึงปลายทศวรรษ 2520 เท่านั้น

5.3 การเฟื่องฟูของกระแสทฤษฎีการพึ่งพาในหมู่ปัญญาชนฝ่ายค้านไทย⁵⁴

ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ ได้มีปัญญาชนฝ่ายค้านไทยจำนวนหนึ่งพากันผลิตงานเขียน งานแปล จัดสัมมนา และตีพิมพ์หนังสือเพื่อแนะนำเนื้อหาสาระของ “ทฤษฎีพึ่งพา” และนำเสนอบทวิเคราะห์ปัญหาเศรษฐกิจการเมืองไทยที่วางพื้นฐานอยู่บน “ทฤษฎีพึ่งพา” ออกมาเป็นจำนวนมาก ผลสะท้อนที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นจากการที่ปัญญาชนเหล่านี้นำเอา “ทฤษฎีพึ่งพา” มาประยุกต์ใช้วิเคราะห์เศรษฐกิจการเมืองไทย ก็คือ ทำให้พวกเขาวิเคราะห์ได้ว่า การที่เศรษฐกิจของประเทศไทยถูกดึงเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจทุนนิยมโลกอย่างใกล้ชิดมากขึ้นในช่วงนับตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา คือสาเหตุสำคัญที่ทำให้สังคมไทยกลายเป็น “สังคมทุนนิยมบริวาร” ที่ต้องพึ่งพา “สังคมทุนนิยมศูนย์กลาง” หรือทำให้ประเทศไทยกลายเป็น “ประเทศทุนนิยมบริวารที่ต้องพึ่งพิงประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง” (ในกรณี วิทยากร เชียงกูล) หรือไม่กี่วิเคราะห์ออกมาว่า นับตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเบาริ่งในปี 2398 จนถึงหลังสงครามโลกครั้งที่สองใหม่ๆ ซึ่งเป็นช่วงที่ไทยเข้าร่วมอยู่ในวงจรการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบอาณานิคม โดยไทยเป็นผู้ผลิตสินค้าขั้นปฐมเพื่อส่งออกเป็นการแลกเปลี่ยนกับสินค้าสำเร็จรูปที่ผลิตโดยกลุ่ม “ประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง” ซึ่งส่งผลให้เกิดการเริ่มก่อรูปเป็น “ระบบทุนนิยมรอบนอก” หรือ “ทุนนิยมแบบพึ่งพา” ขึ้นในประเทศไทย (ในกรณีของ สุธี ประศาสน์เศรษฐ)

ถึงแม้ว่าการนำเอาทฤษฎีพึ่งพาเข้าสู่สังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โดยการประยุกต์ใช้ทฤษฎีพึ่งพาของปัญญาชนแต่ละคนจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไป หากแต่ในหมู่พวกเขาก็มีลักษณะร่วมทางความคิดที่สำคัญ นั่นก็คือ การที่ปัญญาชนเหล่านี้มองเห็นร่วมกันว่า “ระบบทุนนิยมโลก” หรือ “สังคมทุนนิยมศูนย์กลาง” หรือ “กลุ่มทุนนิยมศูนย์กลาง” คือสาเหตุสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยกลายเป็น “ประเทศ

⁵⁴ โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับการเฟื่องฟูของกระแสทฤษฎีการพึ่งพาในหมู่ปัญญาชนฝ่ายค้านไทยในช่วงระหว่างปี 2524 – 2534 ใน ธิกันต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ “ปัญญาชนฝ่ายค้าน” ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ. 2524 – 2534,” โดยเฉพาะบทที่ 5 ว่าด้วย “กระแสทฤษฎีการพึ่งพาและชาตินิยมทางเศรษฐกิจในหมู่ปัญญาชนฝ่ายค้านไทย”, หน้า 222-281.

ด้อยพัฒนา” หรือทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยมี “การพัฒนาแบบพึ่งพา” หรือกลายเป็น “สังคมทุนนิยมบริวาร” ซึ่งต้องพึ่งพา “สังคมทุนนิยมศูนย์กลาง” อันได้แก่ สหรัฐอเมริกา ยุโรป และ ญี่ปุ่น เช่นเดียวกันกับประเทศโลกที่สามอื่นๆ นั้น มันได้ทำให้พวกเขาทำการแบ่งขั้วความคิดที่ขัดแย้งกันและเป็นด้านตรงข้ามกันขึ้นมาอย่างชัดเจนเป็น 2 ขั้ว นั่นคือ ความขัดแย้งระหว่าง “ความเป็นตะวันตก” กับ “ความเป็นไทย” ความขัดแย้งระหว่าง “ระบบทุนนิยมโลก” กับ “ระบบเศรษฐกิจไทย” ความขัดแย้งระหว่าง “กลุ่มทุนนิยมศูนย์กลาง” กับ ระบบเศรษฐกิจไทยที่มี “การพัฒนาแบบพึ่งพา” และความขัดแย้งระหว่าง “สังคมทุนนิยมศูนย์กลาง” กับ “สังคมทุนนิยมบริวาร” เป็นต้น โดยคู่ขัดแย้งทั้งหมดเหล่านี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิดที่ว่า ขั้วแรกคือภัยคุกคามของขั้วหลัง หรือขั้วแรกเป็นฝ่ายที่สร้างปัญหาให้กับขั้วหลัง ซึ่งในแง่หนึ่งก็แสดงให้เห็นว่า ทฤษฎีพึ่งพาได้ส่งผลอย่างสำคัญให้ผู้ที่นำมันมาประยุกต์ใช้วิเคราะห์สังคมการเมืองไทยมีลักษณะความคิดที่ต่อต้าน “ระบบทุนนิยมโลก” หรือ “สังคมทุนนิยมศูนย์กลาง” ร่วมกัน และก็มีแนวโน้มที่จะยอมรับร่วมกันว่า “การพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจ” คือแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ตรงจุดที่สุด และนี่คือที่มาของการแบ่งปันความคิดแบบ “ชาตินิยมทางเศรษฐกิจ” ร่วมกันในหมู่นักทฤษฎีพึ่งพาไทย

ไม่ว่าในหมู่นักทฤษฎีพึ่งพาไทยเหล่านี้จะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ทั้งความคิดแบบ “ชาตินิยมทางเศรษฐกิจ” ของ วิทยากร เชียงกุล ที่แสดงออกในลักษณะของการต่อต้านคัดค้าน “ระบบทุนนิยมโลก” ต่อต้าน “บรรษัทข้ามชาติ” และต่อต้าน “การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยแบบตะวันตก” อย่างรุนแรง และเห็นด้วยกับ “กลุ่มที่เสนอให้กลับไปหาความเป็นไทยแบบดั้งเดิมหรือความเป็นพุทธ” โดยมีเหตุผลว่า ถึงแม้แนวคิดดังกล่าวจะ “ยังไม่ชัดเจนนักและมีลักษณะฝันๆ ถึงสังคมหมู่บ้านแบบโบราณอยู่บ้าง แต่ก็เป็นการเลือกที่ดูจะน่ารื่นรมย์กว่าการพัฒนาแบบตามกันฝรั่งหรือญี่ปุ่น” และความคิดแบบ “ชาตินิยมทางเศรษฐกิจ” ของ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์ ที่แสดงออกอย่างชัดเจนในแนวคิดเรื่อง “การพัฒนาแบบพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในระดับชาติ” ของเขานั้น น่าจะเป็นรากฐานทางภูมิปัญญาที่สำคัญที่ทำให้พวกเขาออกมาขับแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่จะปรากฏตัวขึ้นในช่วงปลายปี 2540 อย่างพร้อมเพรียงกัน

5.4 การหันไปหาลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก (Western Marxism)⁵⁵

ภายหลังการตกต่ำลงของ พคท. นอกจากลัทธิมาร์กซ์สายอื่นๆ แล้ว กระแสความคิด “ลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก” (Western Marxism) ก็เป็นอีกกระแสความคิดหนึ่งที่เติบโตเฟื่องฟูขึ้นในแวดวงนักคิดและปัญญาชนฝ่ายค้านไทยอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงนับตั้งแต่ปี 2524 เป็นต้น

⁵⁵ โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับการหันไปหาลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก (Western Marxism) ในหมู่นักปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยในช่วงระหว่างปี 2524 – 2534 ใน ธิกันต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ “ปัญญาชนฝ่ายค้าน” ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ. 2524 – 2534,” โดยเฉพาะบทที่ 6 ว่าด้วย “การหันไปหาลัทธิมาร์กซ์ตะวันตกของปัญญาชนฝ่ายซ้ายไทยหลัง พคท.”, หน้า 282-348.

มา อย่างไรก็ตาม กระแสความคิดลัทธิมาร์กซ์ตะวันตกที่ถูกนำเข้ามาเผยแพร่ในแวดวงนักคิดและปัญญาชนฝ่ายค้านไทยในช่วงที่ลัทธิเหมาเจอตุงของ พคท. กำลังเกิดวิกฤตและกำลังตกต่ำลงนั้น มีอยู่ด้วยกัน 3 กระแสใหญ่ๆ กระแสที่ 1 คือ กระแสความคิดของปัญญาชนแห่งสำนักแฟรงค์เฟิร์ต (The Frankfurt School) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความคิดของ อีริค ฟรอมม์ ซึ่งรู้จักกันดีในฐานะ “นักลัทธิมาร์กซ์แนวมนุษยนิยม” ถูกนำเข้ามาเผยแพร่ในแวดวงนักคิดและปัญญาชนฝ่ายค้านไทยมากที่สุด สำหรับกระแสที่ 2 คือ กระแสความคิดของ หลุยส์ อัลธุสแซร์ (Louis Althusser) และกระแสที่ 3 ซึ่งถือว่าเป็นกระแสใหญ่ที่สุด ถูกพูดถึงกันอย่างต่อเนื่องและกว้างขวางมากที่สุด ก็คือ กระแสความคิดของ อันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) นักลัทธิมาร์กซ์ชาวอิตาลีผู้เรื่องนาม

การแพร่กระจายเข้ามาสู่สังคมการเมืองไทยและแวดวงปัญญาชนไทยของกระแสความคิดลัทธิมาร์กซ์ตะวันตกทั้ง 3 กระแสอย่างแพร่หลายในช่วงนับตั้งแต่ปี 2524 เป็นต้นมา เกิดขึ้นจากการที่เหล่าปัญญาชนฝ่ายค้านไทยจำนวนหนึ่งซึ่งในขณะนั้นกำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางอุดมการณ์ลัทธิมาร์กซ์ขั้นรุนแรงทั้งในและต่างประเทศพยายามแสวงหาทฤษฎีสังคมนิยมชนิดใหม่ๆ มาใช้แทนลัทธิมาร์กซ์คลาสสิกและลัทธิเหมาเจอตุงของ พคท. ที่พวกเขามองว่าไม่มีประสิทธิภาพมากเพียงพอที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์สังคมและการเมืองไทยได้อีกต่อไป และต่างก็มองเห็นคล้ายกันว่า ความคิดแบบลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความคิดลัทธิมาร์กซ์ตะวันตกของ อันโตนิโอ กรัมสกี, หลุยส์ อัลธุสแซร์ และ อีริค ฟรอมม์ นั้น เป็นกระแสความคิดที่มีประสิทธิภาพในการวิเคราะห์สังคมการเมืองไทยได้มากกว่า ผลก็คือพวกเขาแต่ละคนก็ได้ลุกขึ้นมาผลิตงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับลัทธิมาร์กซ์ตะวันตกออกเผยแพร่เป็นจำนวนมากทั้งในรูปแบบของการเขียนบทความทางวิชาการเพื่อนำไปตีพิมพ์เผยแพร่ตามวารสารทางวิชาการต่างๆ ในรูปแบบของการเขียนหนังสือเล่ม “พืดอกเกิดบูด” ไปจนถึงในรูปแบบของการแปลหนังสือและแปลบทความของนักลัทธิมาร์กซ์ตะวันตกเหล่านั้นมาเป็นภาษาไทย

ในแง่ของเนื้อหาสาระทางทฤษฎี แม้ว่ากระแสความคิดลัทธิมาร์กซ์ตะวันตกทั้ง 3 กระแสจะมีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างกันก็ตาม ดังจะเห็นว่า หลุยส์ อัลธุสแซร์ ให้ความสำคัญกับความคิดเรื่อง “อุดมการณ์” (Ideology) อันโตนิโอ กรัมสกี ให้ความสำคัญกับความคิดเรื่อง “การครองความเป็นเจ้า” (Hegemony) ขณะที่ อีริค ฟรอมม์ ให้ความสำคัญกับความคิดเรื่อง “มนุษยนิยม” ของ คาร์ล มาร์กซ์ จนทำให้เขาถูกจัดอยู่ในนักคิดประเภทเดียวกันกับ “ลัทธิมาร์กซ์แนวมนุษยนิยม” เป็นต้น หากแต่กระแสความคิดลัทธิมาร์กซ์ตะวันตกทั้ง 3 กระแสก็มีลักษณะร่วมทางความคิดที่สำคัญคือ การปฏิเสธที่จะให้ความสำคัญต่อปัญหาทาง “เศรษฐกิจและการเมือง” หรือที่เรียกว่า “โครงสร้างส่วนล่าง” (Base Structure) ตามทฤษฎีของลัทธิมาร์กซ์คลาสสิกและหันไปให้ความสำคัญต่อ “โครงสร้างส่วนบน” (superstructures) ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “วัฒนธรรม” (Culture) “อุดมการณ์” (Ideology) “การครองความเป็นเจ้า” (Hegemony) และ “รัฐ” (State) แทน จนกล่าวได้ว่า การให้ความสำคัญมากขึ้นต่อลัทธิมาร์กซ์ตะวันตกในแวดวงปัญญาชนฝ่ายค้านไทยเช่นนี้ ก็คือการที่กระแสการให้ความสำคัญกับ “โครงสร้างส่วนบน” ได้ก้าวขึ้นมา

เป็นที่นิยมเหนือกระแสความคิดที่ให้ความสำคัญกับ “โครงสร้างส่วนล่าง” โดยปรากฏออกมาในลักษณะที่เมื่อปัญญาชนฝ่ายค้านเหล่านี้วิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางการเมือง แทนที่จะเริ่มต้นจากคำถามที่ว่า “ปัจจัยทางเศรษฐกิจ” มีผลต่อการเกิดปรากฏการณ์นั้นๆ อย่างไรบ้าง พวกเขากลับเริ่มต้นจากคำถามที่ว่า รัฐ จิตสำนึก วัฒนธรรม และอุดมการณ์ มีผลต่อปรากฏการณ์นั้นๆ อย่างไรบ้างแทน

ผลสะท้อนจากลัทธิมาร์กซ์ตะวันตกอีกประการหนึ่งก็คือ แม้ว่ามันจะเป็นความเปลี่ยนแปลงทางภูมิปัญญาที่สำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองของปัญญาชนไทยสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแง่ที่ว่ามันได้ทำให้ปัญญาชนฝ่ายค้านไทยมี “เครื่องมือทางทฤษฎี” ที่ค่อนข้างใหม่และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นในการวิเคราะห์และทำความเข้าใจสังคมการเมืองไทยก็ตาม หากแต่ในแง่หนึ่งมันก็ได้ทำให้พวกเขาบางส่วนหันเหความสนใจของตนเองไปสู่ความคิดทางการเมืองที่มีลักษณะ “อนุรักษนิยม” หรือ “ยึดจารีตประเพณี” มากขึ้นด้วย ดังจะเห็นได้จากในกรณีของ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ที่เริ่มต้นจากการให้ความสนใจต่อความคิด “ลัทธิมาร์กซ์แนวมนุษยนิยม” ของ อีริค ฟอรัมม์ แต่ทว่าในท้ายที่สุดเมื่อ ปรีชา ปฏิเสธทั้งระบบสังคมนิยมและระบบทุนนิยมที่ไม่ถือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง และเพียรพยายามที่จะค้นหา ระบบสังคมนิยมที่ถือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางมากเข้า เขาก็ค้นพบว่า แนวความคิด “ธัมมิกเศรษฐศาสตร์” หรือ “ปรัชญาเศรษฐศาสตร์สังคมของชาวพุทธ” คือแนวความคิดที่ให้คุณค่ากับมนุษย์มากที่สุด ขณะที่กาญจนา แก้วเทพ เริ่มต้นจากการให้ความสนใจต่อความคิดเรื่อง “อุดมการณ์” ของ หลุยส์ อัลตุสเซร์ และความคิดเรื่อง “จิตสำนึกต่อต้าน” และ “อุดมการณ์ต่อต้าน” ของชาวนา แต่ทว่าเมื่อเธอเพียรพยายามที่จะค้นหา “อุดมการณ์ต่อต้าน” ของชาวนาไทยมากเข้าๆ ในที่สุด กาญจนา ก็ค้นพบว่า “วัฒนธรรมพื้นบ้าน” และ “วัฒนธรรมชุมชน” หรือแม้แต่ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” นั่นเอง คือสิ่งที่สะท้อน “อุดมการณ์ต่อต้าน” ของชาวนาไทยที่ชัดเจนที่สุด

5.5 การผงาดขึ้นของกระแสความคิดวัฒนธรรมชุมชน⁵⁶

ในช่วงนับตั้งแต่ปี 2524 เป็นต้นมา ขณะที่กระแสความคิดสังคมนิยมของ พคท. กำลังเกิดวิกฤตและค่อยๆ เสื่อมความนิยมลงไปเรื่อยๆ นั้น กระแสความคิดที่จะรู้จักกันดีในเวลาต่อมาว่า “วัฒนธรรมชุมชน” ก็ได้ค่อยๆ ก่อตัวขึ้นและถูกพูดถึงกันอย่างกว้างขวางทั้งในแวดวงของนักพัฒนาเอกชน ชาวบ้าน นักกิจกรรมทางสังคม และนักวิชาการในมหาวิทยาลัย จนกระทั่งเมื่อถึงต้นทศวรรษ 2530 “วัฒนธรรมชุมชน” ก็ได้กลายเป็นกระแสคิดหลักอันหนึ่งในการเคลื่อนไหวทางภูมิปัญญาของปัญญาชนฝ่ายค้านไทย โดยเฉพาะในหมู่ผู้ทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท อย่างไรก็ตาม กระแสความคิดวัฒนธรรมชุมชนถูก

⁵⁶ โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับการผงาดขึ้นของกระแสความคิดวัฒนธรรมชุมชนในหมู่ปัญญาชนฝ่ายค้านไทย ในช่วงระหว่างปี 2524 – 2534 ใน ธิกานต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ “ปัญญาชนฝ่ายค้าน” ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ. 2524 – 2534,” โดยเฉพาะบทที่ 7 ว่าด้วย “ชาตินิยมทางวัฒนธรรมในหมู่ปัญญาชนฝ่ายค้านไทยสายวัฒนธรรมชุมชน”, หน้า 349-416.

ประกอบสร้างให้มี “ตัวตน” ขึ้นโดยเหล่านักคิดและปัญญาชนซึ่งมีภูมิหลังทางสาขาอาชีพและภูมิหลังทางความคิดที่ค่อนข้างแตกต่างกัน มีตั้งแต่ผู้ที่เป็นบาทหลวงแห่งคริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิก อย่าง นิพจน์ เทียนวิหาร นักปรัชญาซึ่งจบปริญญาเอกจากประเทศอิตาลีอย่าง เสรี พงศ์พิศ ปัญญาชนจากกลุ่ม เศรษฐศาสตร์การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและอดีตนักวิชาการผู้นิยมลัทธิมาร์กซ์ตะวันตกอย่าง กาญจนา แก้วเทพ นักพัฒนาชนบทรุ่นอาวุโส อย่าง บำรุง บุญปัญญา นักพัฒนาชนบทรุ่นหนุ่มอย่าง อภิชาติ ทองอยู่ นักวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง นักลัทธิมาร์กซ์ และผู้สนใจในเศรษฐกิจชุมชน หมู่บ้านอย่าง ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และลูกศิษย์ของเขาอย่าง พรพิไล เลิศวิชา นายแพทย์นักพัฒนาเจ้าของรางวัลแมกไซไซ ผู้สนใจงานพัฒนาชนบท และยึดถือพุทธศาสนาเป็นหลักคิดประจำตัวอย่าง ประเวศ วะสี ไปจนถึงผู้ซึ่งเป็นอดีตนักศึกษาฝ่ายซ้ายผู้ที่เพิ่งเข้าทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชนหลังจากที่แยกตัวออกจาก พคท. มาได้ไม่นานอย่าง พิทยา ว่องกุล เป็นต้น ความแตกต่างนี้เองที่ทำให้พวกเขามีมุมมองและข้อเสนอว่าด้วย “วัฒนธรรมชุมชน” ที่แตกต่างกันออกไปในเชิงรายละเอียดด้วย

นอกจากจะมีความแตกต่างทางความคิดภายในหมู่นักคิดปัญญาชนสายวัฒนธรรมชุมชนแล้ว ตลอดช่วงระหว่างปี 2524 – 2535 เนื้อหาสาระของกระแสคิดวัฒนธรรมชุมชนก็ยังคงเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านเนื้อหาสาระและฐานะทางการเมืองด้วย ในระยะแรก คือนับตั้งแต่ปี 2524 เป็นต้นมา วัฒนธรรมชุมชนยังเป็นประเด็นที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเฉพาะกับวัฒนธรรมของชุมชนหมู่บ้าน และยังคงถูกพูดถึงกันเฉพาะในแวดวงของชาวบ้านและนักพัฒนาเอกชนเท่านั้น ต่อมาเมื่อถึงระยะที่สอง คือตั้งแต่ปี 2528 เป็นต้นมา ก็มีการเน้นความสำคัญของ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” และ “ปราชญ์ชาวบ้าน” ในฐานะแหล่งกำเนิดของ “วัฒนธรรมชุมชน” กันมากขึ้น ผู้ที่มีบทบาทในการเน้นความสำคัญของเรื่องนี้ส่วนใหญ่จะเป็นนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยและนักพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านข้อมูล จนกระทั่งเข้าสู่ระยะที่สาม คือนับตั้งแต่ปี 2533 เป็นต้นมา กระแสความคิดเรื่อง “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ก็ได้รับความสนใจจากหน่วยงานด้านวัฒนธรรมของรัฐเป็นอย่างมาก ซึ่งทำให้กระแสวัฒนธรรมชุมชน และ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ถูกเชื่อมโยงเข้าไปเกี่ยวข้องกับ “แนวพระราชดำริ” ในการพัฒนาชนบทของสถาบันกษัตริย์อย่างใกล้ชิด และทำให้นับตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา กระแสความคิดวัฒนธรรมชุมชนมีส่วนประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ ชาวบ้านในชนบท, นักพัฒนาเอกชนด้านชนบท, นักวิชาการในมหาวิทยาลัย และปัญญาชนซึ่งทำงานด้านพัฒนาชนบทกับสถาบันกษัตริย์

อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับกระแสความคิดวัฒนธรรมชุมชนนี้ สามารถสรุปสั้นๆ ได้ 3 ประการ คือ (1) กระแสความคิดวัฒนธรรมชุมชนปรากฏตัวโด่งดังเป็นที่รู้จักในสังคมไทยขึ้นมาได้ในช่วงนับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2520 ก็โดยการผลักดันทางภูมิปัญญาของปัญญาชนจากหลากหลายภูมิหลังทางปัญญาและสาขาอาชีพ ซึ่งกลายเป็นมูลเหตุสำคัญที่ทำให้กระแสความคิดวัฒนธรรมชุมชนหาได้มีเนื้อหาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งหมดไม่ หากแต่ยังผลให้ข้อเสนอต่างๆ ที่ดำรงอยู่เป็นส่วนประกอบภายในกระแสคิดนี้มีความแตกต่างหลากหลายกันพอสมควร โดนเฉพาะอย่างยิ่งในชั้นของรายละเอียดเนื้อหาความคิด, (2) การที่

กระแสความคิดวัฒนธรรมชุมชนมีความคิดที่ต่อต้านวัฒนธรรมตะวันตกและเสนอแนะให้หันกลับมาหาวัฒนธรรมชุมชนในฐานะแนวทางการแก้ไขวิกฤตการณ์ต่างๆ ของประเทศเป็นจุดร่วมทางภูมิปัญญา ได้ทำให้กระแสความคิดวัฒนธรรมชุมชนกลายเป็น “ลัทธิชาตินิยมทางวัฒนธรรม” (cultural nationalism) อีกชนิดหนึ่งซึ่งมีลักษณะที่ร่วมกันหรือไปด้วยกันได้กับความคิด “ลัทธิชาตินิยมแบบอนุรักษนิยม” ตามข้อเสนอของ เคิร์ก เจ เรโนลด์ กับ ธงชัย วินิจจะกุล และ (3) การที่กระแสความคิดวัฒนธรรมชุมชนมีลักษณะที่เป็น “ลัทธิชาตินิยมทางวัฒนธรรม” ร่วมกันกับ “ลัทธิชาตินิยมแบบอนุรักษนิยม” คือสาเหตุสำคัญที่ทำให้กระแสความคิดนี้สามารถไปด้วยกันได้ดีกับกระแสพระราชดำริในการพัฒนาชนบทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เรื่อง “การพึ่งตนเอง” ของชาวบ้านที่กำลังเฟื่องฟูอยู่ในเวลาเดียวกัน รวมทั้งความคิดเรื่อง “คำตอปปอยู่ที่หมู่บ้าน” ที่โครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทองชูเป็นเป้าหมายและคำขวัญอยู่ในช่วงปลายทศวรรษ 2520 ด้วย

อาจสรุปสั้นๆ ได้อีกครั้งว่า การต่อต้านวัฒนธรรมตะวันตกและหันเข้าหา “วัฒนธรรมชุมชน” หรือ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ในฐานะแก่นแกนของ “วัฒนธรรมไทย” เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้กระแสความคิดวัฒนธรรมชุมชนกลายเป็น “ลัทธิชาตินิยมทางวัฒนธรรม” อีกแบบหนึ่ง ซึ่งทำให้กระแสความคิดนี้ไม่เป็นปฏิปักษ์กับแนวพระราชดำริของพระมหากษัตริย์ว่าด้วย “การพึ่งตนเอง” ของชาวบ้านที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเดียวกันแต่อย่างใด

5.6 การผงาดขึ้นของกระแสความคิดพุทธศาสนาในหมู่ปัญญาชนฝ่ายค้านไทย⁵⁷

ในช่วงระหว่างปี 2524 – 2534 กระแสความคิดพุทธศาสนาแนววิพากษ์วิจารณ์สังคมการเมืองซึ่งอันที่จริงก็มีบทบาทมานานก่อนหน้าที่กระแสความคิดลัทธิเหมาเจอตุงของ พคท. จะตกต่ำลงแล้ว ก็เป็นอีกความคิดหนึ่งที่ได้เติบโตเฟื่องฟูขึ้นมาอีกครั้งในหมู่ปัญญาชนฝ่ายค้านไทยในทศวรรษ 2520 – 2530 โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือ ทั้งเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์และทุนนิยม และเพื่อเสนอตัวเป็น “แนวคิดทางเลือก” ให้กับนักศึกษาและปัญญาชนฝ่ายซ้ายที่เพิ่งจะออกหักผิดหวังมาจาก พคท. และกำลังอยู่ในภาวะสับสนทางความคิดอย่างหนัก นักคิดและปัญญาชนสายพุทธศาสนาที่มีบทบาทสำคัญในการทำให้กระแสคิดพุทธศาสนาแนววิจารณ์สังคมเฟื่องฟูขึ้นในช่วงนี้ ได้แก่ พุทธทาสภิกขุ ซึ่งเป็นปัญญาชนรุ่นแรกและเป็นเสมือนต้นธารของกระแสคิดนี้ พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต) สุลักษณ์ ศิวรักษ์ และ ประเวศ วะสี ในฐานะปัญญาชนสายพุทธศาสนารุ่นที่สอง และปัญญาชนรุ่นที่สาม คือ พระประชา ปสนุนธมฺโม กับ พระไพศาล วิสาโล รวมทั้งกลุ่มนักคิดและปัญญาชนรุ่นเดียวกันอีกหลายกลุ่ม ได้แก่ กองบรรณาธิการปาจารย์สาร

⁵⁷ โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับการผงาดขึ้นของกระแสความคิดพุทธศาสนาในหมู่ปัญญาชนฝ่ายค้านไทยในช่วงระหว่างปี 2524 – 2534 ใน ธิกันต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ “ปัญญาชนฝ่ายค้าน” ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ. 2524 – 2534,” โดยเฉพาะบทที่ 8 ว่าด้วย “ชาตินิยมทางวัฒนธรรมในหมู่ปัญญาชนฝ่ายค้านไทยสายพุทธศาสนา”, หน้า 417-484.

โครงการพุทธ-ไทยปริทัศน์ คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม และสำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง เป็นต้น

ระบบความคิดของปัญญาชนฝ่ายค้านไทยสายพุทธศาสนาในช่วงทศวรรษ 2520 มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันอย่างมากกับระบบความคิดของปัญญาชนสยาม/ไทยในช่วงศตวรรษที่ 19 นั่นคือ เพื่อที่จะจัดการกับ “ฝรั่ง” “ตะวันตก” หรือ “ชาวตะวันตก” ซึ่งมีทั้งเสน่ห์เย้ายวนและคุกคาม อันเป็นปัญหายุ่งยากอันหนึ่งในสังคมไทยที่มีมานานนับตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 ปัญญาชนสยาม/ไทยได้ผลิตยุทธศาสตร์ทางภูมิปัญญาขึ้นมา 2 ประการ โดยหนึ่งในนั้นคือ การสร้างกรอบโครงทางญาณวิทยาของ “การเลือกรับ” ความรู้และอิทธิพลของตะวันตกโดยใช้วิธีการแบ่งแยกความคิดออกเป็น 2 ขั้วที่วางพื้นฐานอยู่บนการสร้างความเป็นคู่ตรงข้ามกันขึ้นมาชุดหนึ่ง นั่นคือ การสร้างคู่ตรงข้ามกันระหว่าง ตะวันตกต่อสู้กับไทย (West VS Thai) คนอื่นต่อสู้กับตัวเรา (Other VS Self) ทางโลก/วัตถุต่อสู้กับจิตวิญญาณ ศาสนา และศีลธรรม (Worldly/material VS Spiritual religious moral) คนนอก/ภายนอกต่อสู้กับคนใน/ภายใน (Outside/outer VS Inside/inner) ความเสื่อมถอยต่อสู้กับความบริสุทธิ์ (Decadent VS Pure) และความเป็นสาธารณะ/งานต่อสู้กับความเป็นส่วนตัว/ชีวิตครอบครัว (Public work VS Private family life) โดยขั้วแรกคือความเป็นตะวันตก ขณะที่ขั้วหลังคือความเป็นไทย ซึ่ง ธงชัย วินิจจะกูล เรียกขานความคิดที่ต่อต้านตะวันตก/ฝรั่งในลักษณะนี้ว่า “ชาตินิยมทางวัฒนธรรม”⁵⁸

อย่างไรก็ตาม ความคิดอีกอันหนึ่งที่ปัญญาชนฝ่ายค้านสายพุทธศาสนาของไทยมองว่า เป็นส่วนหนึ่งของ “ความเป็นตะวันตก” หรือเป็นความคิดแบบ “ฝรั่ง” เป็นของ “คนอื่น” เป็นสิ่งที่มาจาก “ภายนอก” มุ่งเน้นที่ “วัตถุ/ทางโลก” และมีลักษณะที่ “เสื่อมถอย” ด้วย ก็คือ ความคิดทางการเมืองแบบ “ประชาธิปไตย” และ “สังคมนิยม” ซึ่งตรงกันข้ามและต่อสู้กับความคิดทางการเมืองที่มี “ธรรมะ” (ซึ่งมีความเป็นไทย สอดคล้องกับตัวเรา เน้นจิตวิญญาณ ศาสนา ศีลธรรม มาจากภายใน และมีความบริสุทธิ์มากกว่าความคิดทางการเมืองแบบ “ฝรั่ง” ด้วย) เป็นแกนกลาง ในช่วงระหว่างทศวรรษ 2520 – 2530 บรรดานักคิดและปัญญาชนฝ่ายค้านไทยสายพุทธศาสนาจำนวนหนึ่งได้ลุกขึ้นมาวิพากษ์วิจารณ์และต่อต้านทั้งความคิดทางการเมืองแบบ “ประชาธิปไตย” และ “สังคมนิยม” ของ “ฝรั่ง” หรือ “ตะวันตก” กัน

⁵⁸ ความคิดข้างต้นนี้เป็นของ ธงชัย วินิจจะกูล ซึ่งเสนอไว้ในบทความเรื่อง “Coming to Terms with the West: Intellectual Strategies of Bifurcation and Post-Westernism in Siam” ปรอดดูรายละเอียดใน Thongchai Winichakul, “Coming to Terms with the West: Intellectual Strategies of Bifurcation and Post-Westernism in Siam,” in Rachel V. Harrison and Peter A. Jackson (edited), *The Ambiguous Allure of the West: Traces of the Colonial in Thailand* (Hong Kong: Hong Kong University Press, 2010), pp. 135 – 139. ส่วนยุทธศาสตร์ทางภูมิปัญญาอันที่สองคือ การวิพากษ์เชิงวัฒนธรรมเกี่ยวกับการถูกครอบงำทางภูมิปัญญาโดยตะวันตกของไทย โดยยุทธศาสตร์อันหลังนี้ได้รับแรงบันดาลใจมาจากแนวคิดแบบ “หลังอาณานิคมศึกษา” (postcolonial studies) ที่พยายามสถาปนากรอบโครงทางภูมิปัญญาแบบ “หลัง – ตะวันตก”(post-Western) เพื่อนำมาใช้จัดการกับตะวันตก

อย่างคึกคัก พร้อมกับการนำเสนอความคิดทางการเมืองแบบไทยที่พวกเขาอ้างว่าได้คิดค้นขึ้นมาจาก “ภายใน” สังคมไทยซึ่งเป็นสังคมพุทธเอง อันได้แก่ แนวคิดเรื่อง “ธัมมิกสังคมนิยม” ของ พุทธทาสภิกขุ แนวคิดเรื่อง “ธรรมาธิปไตย” ของ พระธรรมปิฎก ที่ต่อมาจะได้รับการสานต่อและพัฒนาต่อเติมเสริมแต่งโดยปัญญาชนสายพุทธรุ่นถัดมา โดยปัญญาชนรุ่นหลังจะมีการนำเอาแนวคิดเรื่อง “ชุมชน” เข้ามาผสมผสานจนกลายเป็นแนวคิดที่ดูเหมือนจะใหม่ขึ้นเช่น ประเวศ วะสี เสนอความคิดเรื่อง “พุทธเกษตรกรรม” และ “ชุมชนธรรมนิยม” ขณะที่ พระประชา ปสนุนธมฺโม กับ พระไพศาล วิสาโล ซึ่งเดิมที่ได้รับอิทธิพลมาจาก พุทธทาสภิกขุ อย่างมาก ก็ได้พยายามนำเอาแนวคิดเรื่อง “ชุมชน” มาผสมผสานเข้ากับ “ธัมมิกสังคมนิยม” เพื่อนำมาใช้ต่อต้าน “การพัฒนาสมัยใหม่” ของฝรั่งด้วยเช่นกัน

ทว่าผลสะท้อนอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการต่อต้านตะวันตก/ฝรั่ง และ “หันเข้าสู่ความเป็นไทย” ในทางภูมิปัญญา ก็คือการที่ปัญญาชนฝ่ายค่านิยมไทยสายพุทธศาสนาเกือบทั้งหมด ให้การยอมรับและไม่ปฏิเสธว่า อุดมการณ์ “กษัตริย์นิยม” ก็เป็นส่วนหนึ่งของความคิดทางการเมืองที่มี “ความเป็นไทย” ที่ตรงกันข้ามและต่อสู้กับความคิดทางการเมืองแบบฝรั่งด้วยเช่นกัน

กล่าวให้ถึงที่สุดก็คือ ในช่วงระหว่างครึ่งหลังของทศวรรษ 2520 ไปจนถึงต้นทศวรรษ 2530 ผลจากการที่นักคิดและปัญญาชนฝ่ายค่านิยมไทยสายพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงจำนวนหนึ่งทำการแยกตัวความคิดออกเป็น “ตะวันตก” และ “ไทย” ที่มีนัยยะว่าความคิดแบบไทย เป็นความคิดที่เกิดขึ้นมาจากภายใน เป็นไทย ดีกว่า เหนือกว่า เน้นคุณค่าทางจิตใจ มีศีลธรรม มีมนุษยธรรมมากกว่า และสอดคล้องกับสังคมไทยที่เป็นสังคมพุทธศาสนามากกว่านั้น ได้ทำให้พวกเขามีส่วนสำคัญในการวิพากษ์วิจารณ์และต่อต้านทั้งความคิดทางการเมืองแบบ “ประชาธิปไตย” และ “สังคมนิยม” ซึ่งพวกเขามองว่าทั้งคู่เป็นเป็นความคิดทางการเมืองแบบ “ตะวันตก” ที่มาจากภายนอก ไม่ใช่ไทย เน้นวัตถุ ไร้ศีลธรรม ไร้มนุษยธรรม ต่ำกว่า เลวร้ายกว่า ไม่เหมาะสมกับสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมพุทธ ก็คือได้ทำให้ความคิดทางการเมืองแบบ “กษัตริย์นิยม” กลายเป็นความคิดที่มีความชอบธรรมทางการเมืองมากยิ่งขึ้นกว่าที่เคยเป็นมา เพราะถ้าถือว่า ความคิดแบบไทยเหนือกว่าความคิดแบบตะวันตก ความคิดความคิดทางการเมืองแบบ “กษัตริย์นิยม” ก็ย่อมที่จะมีความเป็นไทยมากกว่าความคิดแบบสังคมนิยมและประชาธิปไตยด้วย

อาจกล่าวได้ว่า ความคิดแบบแยกคู่ตรงข้ามเป็นไทยกับตะวันตกโดยมีไทยเหนือกว่าที่ปัญญาชนฝ่ายค่านิยมไทยสายพุทธศาสนามาร่วมกันสถาปนาขึ้นในช่วงระหว่างทศวรรษ 2520 – 2530 นี้ ได้กลายเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้ “อุดมการณ์กษัตริย์นิยม” มีความมั่นคงแข็งแรงยิ่งกว่าอุดมการณ์ทางการเมืองใดๆ ในสังคมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงนับตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา

5.7 การเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วของกระแสความคิดประชาธิปไตยแบบรัฐสภา⁵⁹

⁵⁹ โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับการเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วของกระแสความคิดประชาธิปไตยแบบรัฐสภาในหมู่ปัญญาชนฝ่ายค่านิยมไทยในช่วงระหว่างปี 2524 – 2534 ใน ธิกานต์ ศรีนารา, “ความคิดทางการเมืองของ “ปัญญาชนฝ่าย

ในช่วงระหว่างปี 2524 – 2534 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่การเมืองไทยได้ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงจากระบบประชาธิปไตยครึ่งใบไปสู่การเป็นระบอบการเมืองที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นเรื่อยๆ และกองทัพทหารได้เริ่มมีบทบาททางการเมืองน้อยลงเรื่อยๆ นี้ กระแสความคิด “ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา” ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญคือพยายามทำลายการแทรกแซงทางการเมืองของกองทัพทหาร และพยายามผลักดันการเมืองไทยให้มีความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงก็ได้กลายเป็นกระแสความคิดทางการเมืองอีกกระแสที่มีบทบาทสำคัญไม่น้อยไปกว่ากระแสความคิดอื่นๆ

ปัญญาชนฝ่ายค้านไทยที่ออกมาแสดงบทบาทในการผลักดันและเผยแพร่กระแสความคิดประชาธิปไตยแบบรัฐสภาที่สำคัญได้แก่ ปัญญาชนกลุ่มบริษัทนิสซาร, ปัญญาชนกลุ่มนิยตสารอาทิตย์, ครบ., ปัญญาชนในขบวนการนักศึกษา, ชัยอนันต์ สมุทวณิช, วิทยากร เชียงกูล, ธีรยุทธ บุญมี, เสน่ห์ จามริก และ เกษียร เตชะพีระ โดยแม้ว่าพวกเขาแต่ละคนจะมีข้อเสนอกันที่แตกต่างกันในรายละเอียด แต่ภายใต้สภาพการณ์ที่กองทัพทหารมีอำนาจทางการเมืองสูงและพยายามเข้ามาแทรกแซงทางการเมืองอยู่เป็นระยะๆ ก็ได้ทำให้ปัญญาชนเหล่านี้มีความคิดเรื่อง “ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา” เป็นจุดร่วมทางภูมิปัญญาการเมือง คือแม้ว่านักคิดและปัญญาชนเหล่านี้จะมองว่า นักการเมืองยังมีข้อบกพร่องมากมาย อีกทั้งยังมองว่าการมีรัฐสภา พรรคการเมือง และการเลือกตั้งก็ไม่ได้หมายความว่าเมืองไทยจะเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงก็ตาม หากแต่พวกเขาก็มองว่า การที่ทหารมีอำนาจทางการเมืองมากและพยายามที่จะเข้ามาแทรกแซงการเมืองอยู่ตลอดเวลา ทำให้สถาบันรัฐสภา พรรคการเมือง และการเลือกตั้งไม่สามารถทำงานได้อย่างเต็มที่เท่าที่ควรจะเป็น ดังนั้น ถ้าหากสามารถลดบทบาทหรือกำจัดอิทธิพลของข้าราชการทั้งทหารและพลเรือนออกไปจากการเมืองไทยได้มากเท่าใด ก็ยิ่งที่จะทำให้ “ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา” สามารถทำงานอย่างเต็มที่ได้มากขึ้นด้วยเท่านั้น

ส่วนความแตกต่างทางความคิดในหมู่พวกเขา สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กระแสใหญ่ๆ คือ (1) กระแสที่ให้น้ำหนักกับการพัฒนาสถาบันรัฐสภา พรรคการเมือง และการเลือกตั้งให้เข้มแข็งทำงานได้เต็มที่ตลอดพ้นจากการแทรกแซงของข้าราชการทั้งทหารและพลเรือนเป็นด้านหลัก โดยจะเห็นได้จากข้อเสนอของกลุ่มปัญญาชนในนิยตสารอาทิตย์, ชัยอนันต์ สมุทวณิช, วิทยากร เชียงกูล และ ธีรยุทธ บุญมี กับกระแสที่ (2) ที่มองว่า ถึงแม้ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาจะดีกว่าระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ แต่แท้จริงแล้วก็เป็นระบอบการเมืองที่เอื้อประโยชน์ให้กับนายทุนมากกว่าประชาชนทั่วไป ดังนั้น ควบคู่ไปกับการรักษาระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาเอาไว้ กระแสนี้ก็จะเน้นความสำคัญไว้ที่การจัดตั้งองค์กรชาวบ้านที่เป็นอิสระจากรัฐและทุนขึ้นมาเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรองทางการเมืองให้กับตนเองของประชาชนเป็นด้านหลัก โดยจะเห็นได้จากข้อเสนอของ เสน่ห์ จามริก และ เกษียร เตชะพีระ

คำนำ” ภายหลังการตกต่ำของกระแสความคิดสังคมนิยมในประเทศไทย พ.ศ. 2524 – 2534,” โดยเฉพาะบทที่ 9 ว่าด้วย “การผลักดันความคิดประชาธิปไตยแบบรัฐสภาของปัญญาชนฝ่ายค้านไทยภายใต้อิทธิพลอำนาจและการแทรกแซงทางการเมืองของกองทัพ – ทหาร”, หน้า 485-562.

อย่างไรก็ตาม ขณะที่บรรดาปัญญาชนฝ่ายค้านไทยกำลังพยายามนำเสนอความคิดในรูปแบบของงานเขียนทั้งที่เป็นหนังสือและบทความเพื่อผลักดันให้ความคิดระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภากลายเป็นกระแสความคิดทางเลือกสำหรับการเมืองไทยที่ถูกครอบงำโดยอำนาจของข้าราชการทั้งทหารและพลเรือนมาเป็นเวลายาวนานของปัญญาชนฝ่ายค้านไทยอยู่นั้น พวกเขา ก็ตระหนักดีว่า การนำเสนอความคิดนี้ ภายใต้สภาพการณ์ทางการเมืองที่สถาบันพระมหากษัตริย์ยังคงมีบทบาทและอำนาจบริวารทางการเมืองอยู่อย่างมากรุนแรง คือเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้พวกเขาไม่สามารถที่จะผลักดันให้การเมืองไทยเปลี่ยนแปลงไปเป็นระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาในลักษณะเดียวกันกับที่กำลังใช้กันอยู่ในประเทศตะวันตกได้ทั้งหมด ดังนั้น ปัญญาชนเหล่านี้อย่างน้อยก็บางส่วนจึงพยายามที่จะผสมผสานดัดแปลงระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภาแบบตะวันตกให้เข้ากับ “ลักษณะพิเศษ” ของสังคมการเมืองไทยด้วยการนำเอาความคิดเรื่อง “ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุข” เข้ามากำกับรั้งท้าย ดังเช่นในกรณีของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ที่กล่าวถึงความชอบธรรมทางการเมืองของสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างเปิดเผย และ ธีรยุทธ บุญมี ที่พยายามตอกย้ำถึงความสำคัญของความคิดเรื่อง “ระบอบประชาธิปไตยเสรีนิยมที่มีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุข” ในฐานะ “ก้าวใหม่” ของประชาธิปไตยไทย

แต่กระนั้น ก็มีปัญญาชนฝ่ายค้านไทยบางส่วน เช่น เกษียร เตชะพีระ ได้พยายามหาหนทางที่จะหลีกเลี่ยงการสนับสนุนความคิดดังกล่าว ด้วยการหันไปนำเสนอความคิดเรื่อง “อำนาจชาวบ้าน” หรือ “ประชาธิปไตยของประชาชนต้องเป็นอิสระจากรัฐและทุน” แทน

อาจกล่าวได้ว่า ภายใต้อิทธิพลของกระแสความคิดแบบอนุรักษนิยมที่ครองฐานะนำทางภูมิปัญญาในหมู่ปัญญาชนฝ่ายค้านไทยในช่วงระหว่างปี 2524-2534 นี้ แม้แต่กระแสความคิด “ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา” ที่แม้จะดูเหมือนว่ามีลักษณะที่โน้มเอียงไปทางเสรีนิยมก็ตาม แต่ก็ยังถูกกำกับหรือถูกจำกัดให้อยู่ภายใต้ฐานะและอำนาจที่สูงยิ่งของสถาบันกษัตริย์หรือยังต้องอยู่ภายใต้กรอบการเมือง “ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นพระประมุข” ดังนั้น การต่อต้านทหารและสนับสนุน “ระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา” ในช่วงเวลานี้ จึงมีความคิดที่ต่อต้านทหาร สนับสนุนทั้งประชาธิปไตยแบบรัฐสภาและสถาบันกษัตริย์ไปพร้อมๆ กัน เป็นกระแสความคิดหลัก จนกระทั่งเมื่อประชาธิปไตยแบบรัฐสภาถูกวิพากษ์วิจารณ์หนักหน่วงขึ้นในช่วงนับตั้งแต่หลังกรณีของเลือดพฤษภาคม 2535 เป็นต้นมา ความคิดที่ต่อต้านทหาร, วิพากษ์ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา สนับสนุนทั้งการเมืองภาคประชาชน (ประชาธิปไตยทางตรง) และสถาบันกษัตริย์ไปพร้อมๆ กัน ก็ได้ก้าวขึ้นมากลายเป็นกระแสความคิดหลักแทน

6. เลิกวิจารณ์เจ้า ต่อต้านเฉพาะทุนนิยม และหันเข้าหาความคิดแบบอนุรักษนิยม: จุดร่วมทางภูมิปัญญาของปัญญาชนฝ่ายค้านไทยภายหลังการตกต่ำลงของ พคท.

แม้ว่ากระแสความคิดทางการเมืองของปัญญาชนฝ่ายค้านไทยในยุคหลัง “ป่าแตก” ทั้ง 7 กระแส จะมีแก่นแกนเนื้อหาสาระทางความคิดที่แตกต่างกันอยู่มากก็ตาม แต่เนื่องจากกระแสความคิดทั้ง 7

กระแสนี้ดำรงอยู่ภายใต้สภาพเงื่อนไขทางเศรษฐกิจสังคมการเมืองเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นการที่ประเทศกำลังเปลี่ยนแปลงไปมีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมากขึ้น การเมืองที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปเป็นประชาธิปไตยมากขึ้นแต่ก็ยังคงกองทัพทหารคอยแทรกแซงทางการเมืองอยู่ตลอดเวลา การที่สถาบันกษัตริย์ได้รับการฟื้นฟูสถานะและมีการปรับบทบาททางการเมืองใหม่จนทำให้แลดูเหมือนว่าเป็นสถาบันที่มีความชอบธรรมและบารมีทางการเมืองมากกว่านักการเมืองและทหาร ไปจนถึงการที่ขบวนการคอมมิวนิสต์ทั้งในและนอกประเทศกำลังเกิดวิกฤตการณ์และตกต่ำลงแต่ก็ยังคงมีข้อมูลของอุดมการณ์สังคมนิยมหลงเหลืออยู่ จึงทำให้กระแสความคิดทางการเมืองทั้ง 7 กระแสนี้ มีจุดร่วมหรือแบ่งปันเนื้อหาทางความคิดบางอย่างร่วมกันอยู่อย่างน้อย 4 ประการ นั่นคือ (1) ต่อต้านการแทรกแซงทางการเมืองกองทัพทหาร (2) ต่อต้านระบบทุนนิยมโลก (3) ต่อต้านลัทธิสตาลิน/ลัทธิเหมาเจ้าตุง/พคท. และ (4) สนับสนุนระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา/รัฐธรรมนูญ/พรรคการเมือง/การเลือกตั้ง

ควรกล่าวด้วยว่า “จุดร่วมทางความคิด” ของปัญญาชนฝ่ายค้านไทยในลักษณะดังกล่าว ไม่ได้หยุดนิ่งตายตัวถาวร หากแต่ดำรงอยู่แต่เพียงในช่วงระหว่างครึ่งหลังของทศวรรษ 2520 ไปจนถึงปลายทศวรรษ 2520 เท่านั้น เพราะเมื่อถึงช่วงปลายทศวรรษ 2520 บรรดากระแสความคิดลัทธิมาร์กซ์ทั้ง 4 กระแส (ลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก ตะวันตก ทروتสกี และโลกที่สาม) ก็ได้อ่อนพลังและหมดบทบาททางการเมืองลงไปเกือบจะพร้อมกัน และเปิดทางให้กระแสความคิดพุทธศาสนา วัฒนธรรมชุมชน และประชาธิปไตยแบบรัฐสภา แสดงบทบาททางการเมืองและภูมิปัญญาอย่างเต็มที่

กล่าวได้ว่า ในช่วงระหว่างปี 2524 – 2534 ขณะที่กระแสความคิดทางการเมืองทั้ง 7 กระแสแสดงบทบาททางการเมืองอยู่ร่วมกัน มันก็ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับกระแสความคิดทั้ง 7 กระแสนี้ด้วย โดยความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแสดงออกในลักษณะที่ในช่วงระหว่างปี 2524 – ปลายทศวรรษ 2520 กระแสความคิดทั้ง 7 กระแสยังคงแสดงบทบาทอย่างทัดเทียมกัน ไม่มีกระแสใดใหญ่โตกว่ากันมากนัก แต่เมื่อกระแสความคิดลัทธิมาร์กซ์ทั้งหมดได้อ่อนพลังลงไปในช่วงปลายทศวรรษ 2520 กระแสความคิดที่เหลือ ซึ่งได้แก่ กระแสความคิดพุทธศาสนา วัฒนธรรมชุมชน และ ประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ก็ได้กลายเป็นกระแสความคิดที่ใหญ่โตและมีบทบาทสำคัญในหมู่ปัญญาชนฝ่ายค้านไทยมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยกระแสความคิดทั้ง 3 กระแสนี้หาได้ดำรงอยู่แบบแยกขาดออกจากกันไม่ หากแต่ได้เริ่มมีการ “ผสมผสาน” เข้าหากันและกันมากขึ้นด้วย ดังจะเห็นว่า ในช่วงนับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2530 ก็ได้มีการเอาความคิดพุทธศาสนา เข้าไปผสมผสานเข้าแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน หรือมีการนำเอาแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเข้าไปเสริมความแข็งแกร่งให้กับกระแสความคิดประชาธิปไตย หรือ มีการนำเอาทั้งแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนและพุทธศาสนามาผสมผสานเข้ากับแนวคิดประชาธิปไตย เป็นต้น

ในช่วงระหว่างปี 2524-2534 ขณะที่กระแสความคิดทางการเมืองฝ่ายค้านทั้ง 7 กระแสนี้ (รวมทั้งกระแสอื่นๆ ที่ไม่ได้กล่าวถึงในที่นี้) กำลังแสดงบทบาททางการเมืองวัฒนธรรมอยู่อย่างกระตือรือร้น สถาบันกษัตริย์ไทยก็ได้มีการปรับตัวทางการเมืองอย่างสำคัญจนทำให้กลายเป็นสถาบันที่มีทั้งความชอบ

ธรรมและบารมีทางการเมืองสูงกว่านักการเมืองและทหารด้วย ดังนั้น ในช่วงเวลานี้ แม้ว่าจะมีปัญญาชน ลัทธิมาร์กซ์บางคน เช่น ลิขิต อุดมภักดี จะวิพากษ์วิจารณ์สถาบันกษัตริย์ในเชิงสาธารณะอยู่บ้าง แต่ก็ได้ลดระดับลงจากการวิจารณ์กษัตริย์ในฐานะ “ศักดินา” ตามทฤษฎีการเมืองขึ้นถึงศักดินาของ พคท. มาเป็นเพียง “ธำนาถเป็นสถาบันอนุรักษ์ที่มีความเย็นเยือกเป็นอมตะ” ที่เป็นส่วนประกอบหนึ่งของ “กลไกรัฐเดิม” เท่านั้น ขณะที่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ พุทธทาสภิกขุ กลับกล่าวถึงความสำคัญทางการเมืองของสถาบันกษัตริย์อย่างเปิดเผย หรือแม้แต่ ธีรยุทธ บุญมี เองก็ได้นำเสนอให้ฝ่ายประชาธิปไตยพยายามหาหนทางประนีประนอมหรือหาทางช่วยให้ประโยชน์จากสภาพการณ์ที่สถาบันกษัตริย์ได้ก้าวขึ้นมาบารมีและความชอบธรรมทางการเมืองที่สูงกว่าหรือเหนือกว่านักการเมืองและทหาร เป็นต้น

ในช่วงเวลานี้ นอกจากการไม่ถูกวิจารณ์โดยเปิดเผยจากปัญญาชนแล้ว การที่สถาบันกษัตริย์มีทั้งความชอบธรรมทางการเมืองสูงกว่านักการเมืองและทหาร ยังเกิดขึ้นจากการที่ได้มีการฟื้นฟูพิธีกรรมและการจัดงานเฉลิมฉลองต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์โดยรัฐบาลอย่างมากด้วย ขณะเดียวกัน การที่สถาบันกษัตริย์หันไปแสดงบทบาทในด้านการพัฒนาชนบทที่เป็นงานใน “เชิงบวก” และแลดูไม่ค่อยเกี่ยวข้องกับการเมือง อีกทั้งยังได้รับการชื่นชมจากสื่อมวลชนอย่างมาก ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สถาบันกษัตริย์มีความชอบธรรมทางการเมืองกว่าสถาบันอื่นๆ

ภายใต้สภาพแวดล้อมทางการเมืองที่สถาบันกษัตริย์แลดูมีความชอบธรรมทางการเมืองกว่านักการเมืองและทหาร (ที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรงและเปิดอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน) น่าจะมีส่วนสำคัญไม่น้อยที่ทำให้กระแสความคิดบางกระแสอาจจะสามารถอยู่รอดในสังคมการเมืองไทยได้ถ้าหากกระแสความคิดนั้นๆ มีเนื้อหาทางทฤษฎีที่ไม่ขัดแย้งหรือสอดคล้องกับฐานะทางการเมืองของสถาบันกษัตริย์ ดังเช่นกรณีของกระแสความคิดพุทธศาสนา หรือไม่ก็มีการปรับตัวเข้าหาสถาบันกษัตริย์ ดังเช่นกรณีกระแสความคิดประชาธิปไตยแบบรัฐสภาที่นอกจากจะไม่ยืนยันในหลักการ “ประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม” อย่างที่ใช้กันอยู่ในประเทศตะวันตกอย่างเต็มที่แล้ว ยังได้รับปรับตัวเข้าไปอยู่ภายใต้ฐานะทางการเมืองของสถาบันกษัตริย์ด้วยการหันไปชูเนื้อหาที่มีลักษณะของ “ประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” อีกด้วย ขณะที่บางกระแสความคิดก็อาจดำรงอยู่ต่อไปไม่ได้ถ้าหากกระแสความคิดนั้นๆ มีเนื้อหาทางทฤษฎีที่ขัดแย้งหรือทำลายต่อสถาบันกษัตริย์มากจนเกินไป ดังจะเห็นว่า การหมดพลังและบทบาทลงของกระแสความคิดลัทธิมาร์กซ์คลาสสิก ลัทธิมาร์กซ์ตะวันตก และลัทธิทรอตสกีนั้น นอกจากจะเป็นผลมาจากวิกฤตและการพังทลายลงของขบวนการคอมมิวนิสต์ทั้งในและนอกประเทศในช่วงปลายทศวรรษ 2520 แล้ว สาเหตุส่วนหนึ่งก็น่าจะมาจากการที่ลัทธิมาร์กซ์เหล่านี้ มีเนื้อหาทางทฤษฎีและเป้าหมายที่เป็นปฏิปักษ์ต่อฐานะทางการเมืองของสถาบันกษัตริย์อย่างชัดเจนด้วย

แต่ไม่ว่าจะเกิดจากสาเหตุใดก็ตาม ผู้เขียนมีความเห็นว่า การที่บรรดากระแสความคิดลัทธิมาร์กซ์ทั้งหลายหมดพลังและบทบาททางการเมืองลงไปในช่วงปลายทศวรรษ 2520 แล้วทิ้งพื้นที่ทางการเมืองวัฒนธรรมและภูมิปัญญาให้กับกระแสความคิดวัฒนธรรมชุมชน พุทธศาสนา และ ประชาธิปไตยแบบ

รัฐสภา (ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข) ได้แสดงบทบาททางการเมืองอย่างเต็มที่ในช่วงต้นทศวรรษ 2530 นั้น คือสาเหตุสำคัญที่ทำให้สังคมการเมืองไทยนับตั้งแต่ พคท. ล่มสลายลงไปในช่วงกลางทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา หลงเหลืออยู่แต่เพียงกระแสความคิดฝ่ายค้านที่ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อความคิดทางการเมืองแบบ “อนุรักษนิยม” อย่างถึงรากเท่านั้น หรือกระทั่งอาจจะกล่าวได้ว่า หลงเหลือเพียงกระแสความคิดการเมืองฝ่ายค้านที่ได้มีการประนีประนอมและผสมผสานตัวเข้ากับความคิดทางการเมืองแบบ “อนุรักษนิยม” มากขึ้นแล้วเท่านั้น คล้ายคลึงกับความเห็นของ ชินทัตน์ เมื่อปี 2526 ที่มีต่อการแสวงหาครั้งที่สองในช่วงหลังป่าแตก ที่ว่า “วิญญาณของการแสวงหาขาดหายไปและทำให้เรียกไม่ได้เลยว่าเป็นการแสวงหา เจตน์จำนงของอัครวิสัยที่จะปฏิเสธ ไม่ประนีประนอม ไม่ประคับประคองหรือแสวงหาความร่วมมือกับระบอบการเมืองที่ดำรงอยู่กลายเป็นอดีตไปแล้วโดยพื้นฐาน”⁶⁰

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงขออนุญาตความเปลี่ยนแปลงทางภูมิปัญญาของปัญญาชนฝ่ายค้านไทยที่เกิดขึ้นในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2524 – 2534 ด้วยประโยคสั้นๆ ง่ายๆ ว่า นี่เป็น “การค่อยๆ เปลี่ยนย้ายเข้าไปหาความคิดทางการเมืองแบบอนุรักษนิยมของปัญญาชนฝ่ายค้านไทยภายหลังการตกต่ำลงของกระแสความคิดกึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินาของ พคท.” ความคิดทางการเมืองเช่นนี้เองที่เป็น “รากฐาน” สำคัญของความคิดทางการเมืองของปัญญาชนฝ่ายค้านไทยในช่วงหลังเหตุการณ์ “พฤษภาทมิฬ” 2535 และเป็น “รากฐานทางความคิด” สำคัญที่ทำให้ปัญญาชนฝ่ายค้านไทยส่วนใหญ่ในปัจจุบันนี้รวมศูนย์การต่อต้านของพวกเขาไว้ที่ระบบทุนนิยมโลกและต่อต้านระบอบประชาธิปไตยแบบการเลือกตั้งที่พวกเขาเชื่อว่าเป็นสิ่งที่เอื้อให้นักการเมืองไทยซึ่งเป็น “ตัวแทน” ของระบบทุนนิยมโลกได้ก้าวขึ้นมาสู่อำนาจทางการเมืองด้วย ดังนั้น จึงเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่พวกเขาจะมองว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยซึ่งเสนอความคิดเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” จะเป็นผู้นำที่ทรงพลังที่สุดในกระแสธารของการต่อต้านระบบทุนนิยมโลกและนักการเมืองไทยที่เป็นตัวแทนของมัน

⁶⁰ ชินทัตน์ (นามแฝง), “วิญญาณที่ขาดหายไป: ทิศนะด้านเดียวของปัญญาชนไทยผู้คิดว่าตัวเองกำลังแสวงหา,” ใน บัณฑิต ธรรมดริวรรณ์ (บรรณาธิการผู้รวบรวม). *คลื่นแห่งทศวรรษ*, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เอ็ดดิสัน เพรส โฟดักส์, 2526, หน้า 202.